

ngv

Nederlandse
Genealogische
Vereniging

50

AMERSFOORT EN OMSTREKEN

Jubileumnummer met als thema: criminele voorouders

Afdelingsfunctionarissen

Bestuur

Voorzitter:	Peter Dijs tel. 030–2201993	e-mail: voorzitter-aft@ngv.nl
Secretaris:	Gerrie Overweel	e-mail: secretaris-aft@ngv.nl
Penningmeester:	Thijs van Veen tel. 033–4726015	e-mail: penningmeester-aft@ngv.nl
Lid:	Marcel van de Krol tel. 033–4945110	e-mail: evenementen-aft@ngv.nl
Lid:	vacature	

Afdelingsafgevaardigden

Afgevaardigde:	Thijs van Veen, voornoemd
Plaatsvervanger:	Peter Dijs, voornoemd

Lezingen en Activiteiten

Coördinator:	Marcel van de Krol, voornoemd
--------------	-------------------------------

Afdelingsblad

Hoofdredacteur:	Thijs van Veen, voornoemd
Redactieadres:	nieuwsredacteur-aft@ngv.nl
Eindredacteur:	Jelle Kaastra tel. 030–6962934
Redacteurs:	Marcel van de Krol, voornoemd Freja Schuitemaker-Frankefort tel. 033–4947948 e-mail: fschuite@xs4all.nl Lex van der Linden e-mail: lvdlingen@upcmail.nl

PR-ondersteuning Freja Schuitemaker-Frankefort, voornoemd

Website	www.ngv.nl (in opbouw)
Twitter	www.twitter.com/NGV_AFT
Facebook	NGV afdeling Amersfoort en omstreken

Omslag: Heksentoren te Rotenburg a/d Fulda, Hessen. De inzet toont de windvaan op de toren. Hekserij gold als een zwaar misdrijf. De toren was eerst een gevangenis voor heksen, later folterkamer en gevangenis voor dieven. Men kwam door de onderste deur binnen. Voedsel werd door een gat in het dak van de onderste kamer toegeworpen. Dat gold niet voor de laatste 'heks', Christine uit Erkshausen die men hier in 1739 zonder proces liet verhongeren. Foto Christine Kaastra-Eickhoff.

AMERSFOORT EN OMSTREKEN

Uitgave van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Amersfoort en omstreken opgericht 18 december 1971

Verschijningsgebied de gemeenten Amersfoort, Baarn, Barneveld, Bunschoten, Ede, Eemnes, Ermelo, Harderwijk, Leusden, Nijkerk, Putten, Renswoude, Rhenen, Scherpenzeel, Soest, Utrechtse Heuvelrug, Veenendaal, Wageningen, Woudenberg en Zeist. Oplage 340.

Jaargang 31

januari 2022

nummer 1

Van de redactie

Op zaterdag 18 december 2021 bestond onze afdeling vijftig jaar. We zouden het groots vieren: vooraf koffie met gebak en aan het eind van de bijeenkomst - na een lezing - een borrel en een hapje. Extra leuk dat onze afdeling is opgericht op 18 december en we het ook zouden kunnen vieren op 18 december. De burgemeester van Leusden, het hoofdbestuur van de NGV en de besturen van de naburige NGV-afdelingen Amsterdam, Flevoland, Gooiland en Utrecht waren uitgenodigd en hadden hun komst toegezegd. Helaas heeft het afdelingsbestuur na de persconferentie van 26 november 2021 moeten besluiten de jubileumbijeenkomst te annuleren. Het afdelingsbestuur vond het niet verantwoord om op feestelijke wijze bij elkaar te komen. De coronabesmettingen namen toe, het land ging in een avondlockdown. Het afdelingsbestuur hoopt dat we in de loop van het voorjaar van 2022 het jubileumfeest wel kunnen vieren. Daar communiceert het afdelingsbestuur later over.

Voor u ligt het speciale jubileumnummer van ons afdelingsblad. Met 13 artikelen over een criminele voorouder en een artikel over de voorgeschiedenis en oprichting van onze afdeling, vijftig jaar geleden. Daarnaast is er in dit nummer aandacht voor de gewone zaken zoals de agenda voor de komende bijeenkomsten (waarvan het doorgaan natuurlijk onder voorbehoud van de dan geldende coronamaatregelen is) en de verslagen van de lezingen van september, oktober en november. De redactie wenst u een goed jaar met veel succes bij uw genealogische activiteiten, veel leesplezier en een goede gezondheid. Wees voorzichtig. Thijs van Veen, hoofdredacteur

Colofon

AMERSFOORT EN OMSTREKEN verschijnt in januari, april en september. De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de ondertekende stukken. Bij overname van gegevens uit deze uitgave wordt men verzocht de bron te vermelden.

N.B. dit jaar zal bij wijze van uitzondering het aprilnummer niet verschijnen.

Kopij voor het volgende nummer gaarne vóór 1 augustus 2022 inleveren

AMERSFOORT EN OMSTREKEN wordt gratis aan de leden van de afdeling toegezonden. Anderen kunnen zich abonneren door betaling van € 10,- per jaar. Hiervoor krijgt men een factuur van de (landelijke) NGV.

Opmaak: L^AT_EX – Druk: Torendruk, Nijkerk

Lezingen & Activiteiten

Genealogische activiteiten in de regio

Een overzicht van de bijeenkomsten voor de komende periode. Alle bijeenkomsten van onze NGV-afdeling vinden – tenzij anders vermeld – plaats in

**”De Koningshof”,
Blekerij 33, 3831 CT in Leusden
naast de parkeergarage van winkelcentrum ”De Hamershof”**

Onze middagbijeenkomsten beginnen om 14.00 uur en de avondbijeenkomsten beginnen steeds om 20.00 uur. De zaal is ’s middags open vanaf 13.30 uur en ’s avonds vanaf 19.30 uur zodat u in de gelegenheid bent om met de leden van het bestuur of de andere aanwezigen van gedachten te wisselen onder het genot van een kopje koffie of thee. De consumpties zijn voor eigen rekening. In de hal kunt u zelf de consumpties bestellen. De PR-afdeling verzorgt een informatietafel. Al onze bijeenkomsten zijn voor iedereen, leden van de NGV en belangstellenden, vrij toegankelijk.

De activiteiten van de Oudheidkundige Vereniging Flehite (OVF) en de HCC!genealogie in onze regio zijn afzonderlijk vermeld. Omdat sommige activiteiten van de OVF en de HCC! pas in een laat stadium bekend zijn, verdient het aanbeveling om daarvoor regelmatig hun websites te raadplegen:

- <http://www.historisch-amersfoort.nl>
- <http://amersfoort.hcc-utrecht.nl>

De activiteiten van HCC!genealogie zijn voor NGV-leden gratis toegankelijk. De OVF kan aan niet-leden een toegangsprijs vragen. Wij adviseren u in die gevallen altijd duidelijk te kennen te geven dat u komt als lid van de NGV!

Datum	Maandag 17 januari 2022	De Koningshof – NGV
Tijd	van 14.00 tot 16.00 uur	
Plaats	De Koningshof, Leusden	
Onderwerp	Boeven in de familie	
Spreker	Martijn Spruit	

Het is misschien niet iets om trots op te zijn, maar ze komen in vrijwel iedere familie voor: voorouders die in aanraking zijn gekomen met Justitie. Dat kan een bekeuring of boete zijn, maar ook een uitgebreid gerechtelijk onderzoek, met een veroordeling en gevangenisstraf.

Wees maar blij als er zo’n voorouder in de stamboom voorkomt, want dan heeft deze zijn sporen nagelaten, en is hij of zij terug te vinden in allerlei bronnen. En als het al wat langer geleden is, of het betreft aangetrouwde familie, dan is het juist extra leuk.

Uiteraard besteedt Martijn Spruit (informatiespecialist en functionaris gegevensbescherming bij het CBG te Den Haag) aandacht aan verschillende officiële, dat wil zeggen: gerechtelijke, bronnen maar er zijn ook allerlei zaken te vinden waar je niet onmiddellijk aan denkt.

In deze lezing zal hij vooral ingaan op allerlei bronnen die online te vinden zijn. Daardoor ligt de nadruk op de negentiende en twintigste eeuw. Hij zal ook aandacht besteden aan de Tweede Wereldoorlog, omdat er enkele interessante raakvlakken zijn.

Datum Dinsdag 15 februari 2022
Tijd van 14.00 tot 16.00 uur
Plaats De Koningshof, Leusden
Onderwerp Genealogisch onderzoek in Duitsland
Spreker Rob Dix

De Koningshof – NGV

De heer Rob Dix, oud-voorzitter van de NGV en deskundig op het gebied van onderzoek in Duitsland, vertelt in zijn presentatie over genealogisch onderzoek in Duitsland in zijn algemeenheid: welke archieven en bronnen zijn beschikbaar, valkuilen en het verschil met onderzoek in Nederland. Daarna zal hij via internet laten zien welke mogelijkheden de Duitse archieven nu al bieden en wat de voornaamste online bronnen zijn voor onderzoek.

Want ook in Duitsland zijn de ontwikkelingen heel snel gegaan! Hij laat ook zien dat je thuis al veel kunt doen voordat je een reis naar Duitsland gaat ondernemen voor onderzoek. *Goed beslagen ten ijs komen*, biedt bovendien voordelen in de communicatie in de archieven. En soms liggen resultaten op plaatsen waar je het helemaal niet verwacht.

Datum Maandag 14 maart 2022
Tijd van 14.00 tot 16.00 uur
Plaats De Koningshof, Leusden
Onderwerp De vrouw met de bijl
Spreker Steffie van den Oord

De Koningshof – NGV

Steffie van den Oord komt vertellen over haar boek: *De vrouw met de bijl, en negen andere moordenaressen*. Bloedstollende, waargebeurde verhalen die ze vond in Nederlandse archieven. Ze smeerden rattengif op het brood van hun man of staken de meid neer. Ze be-raamden hun misdaad gedurende vele jaren of handelden in een opwelling: de bijl hing voor het grijpen en het was gebeurd voor ze het wisten. Tien vrouwen, levend tussen 1712 en 1946, doen hun relaas. Vrouwen moorden minder vaak dan mannen, en ze hebben meestal een beter verhaal. Tien moordenaressen, tien waargebeurde verhalen over dood en leven – en liefde, vaak de bloedrode draad. Steffie van den Oord is schrijfster en historica.

Datum Dinsdag 12 april 2022
Tijd van 14.00 tot 16.00 uur
Plaats De Koningshof, Leusden
Onderwerp Culturele aspecten 100 jaar geboortekaartjes
Spreker Jan Noorlandt

De Koningshof – NGV

Neerlandicus Jan Noorlandt heeft naar aanleiding van een collectie geboortekaartjes onderzoek gedaan naar dit Nederlandse en Vlaamse gebruik en zijn bevindingen vastgelegd in een boek met de titel: een *Jongen of Meisje*, tevens basis voor zijn promotie over dit onderwerp.

Begin twintigste eeuw doken de eerste geboortekaartjes in Nederland op. Noorlandt schetst de ontwikkelingen in opmaak en inhoud gedurende de afgelopen 100 jaar: van eenvoudige melding van de geboorte van een kind, tot de meest uitbundige en grappige hedendaagse aankondigingen.

Het geloof drukte eveneens zijn stempel op het uiterlijk van de geboortekaartjes. Zo werd bij katholieken meestal Maria afgebeeld, terwijl bij protestanten God bedankt werd.

Aan de kleur van de kaartjes kon men zien of de nieuwgeborene een jongen of meisje

was, hoewel dit in Vlaanderen net tegengesteld is.

Hij wijst op het belang van de doop, het verminderen van de vermelding van de Godnaam. Hij noemt ook de vroegere ziekenhuizen en kraamklinieken in de buurt van Amersfoort.

De spreker nodigt zijn toehoorders uit om vragen te stellen en ervaringen uit te wisselen.

Van zijn hand is dus een boekje over dit onderwerp verschenen. Belangstellenden kunnen het die middag voor €10 (graag gepast) verkrijgen.

Datum	Maandag 16 mei 2022	De Koningshof – NGV
Tijd	van 20.00 tot 22.00 uur	
Plaats	De Koningshof, Leusden	
Onderwerp	Tienminutenpraatjes en een korte afdelingsledenvergadering	

Op maandagavond 16 mei 2022 (datum onder voorbehoud) hebben wij weer de zogenaamde tienminutenpraatjes. Dit moet u met een korreltje zout nemen want korter of langer mag uiteraard ook. Indien u in uw stamboomonderzoek iets hebt meegemaakt wat voor een ander wel interessant, bijzonder of leuk is kunt u hierover iets vertellen.

Voorafgaand aan de tienminutenpraatjes is er een korte afdelingsledenvergadering. De agenda voor deze afdelingsledenvergadering, het verslag van de vorige ALV en de jaarverslagen zullen per e-mail naar de leden verzonden worden.

Let op. Het is deze keer niet 's middags maar 's avonds. We beginnen om 20.00 uur, zaal open 19.30 uur.

Agenda van de bijeenkomsten van:

HCC!genealogie, werkgroep Amersfoort – Elke derde maandag van de maand in het Kerkelijk Centrum De Brug, Schuilenburgerweg 2, 3816 TB in Amersfoort. Openingstijden: van 19.30 tot 22.00 uur.

Hier kunt u terecht voor al uw computervragen, ook niet-genealogische. Voor meer informatie verwijzen wij u naar de HCC-website <http://amersfoort.hcc-utrecht.nl>.

Van uw voorzitter

door Peter Dijs

Op zaterdag 18 december 2021 hadden wij het heugelijke feit kunnen herdenken dat “onze” afdeling Amersfoort en omstreken liefst 50 jaar bestaat. Vanwege de coronamaatregelen moesten wij u helaas via een nieuwsbericht laten weten dat het in gang gezette feestelijke programma niet door kon gaan.

In het archief dat ik van mijn voorganger kreeg vond ik wel enkele aanknopingspunten om nog even onder de aandacht te brengen. We schrijven dus het jaar 1971: in de maand maart van dat jaar bestond de

NGV als landelijke vereniging 25 jaar. Met toen zo'n 2.600 leden. Deze jubileumviering ging toen gepaard met aardig wat publiciteit in de pers. Dat zorgde toen voor ledenaanwas van bijna 25%.

De afdeling Amersfoort en omstreken bestond toen niet. De mensen uit onze regio konden toen terecht bij de afdeling Eemland of de afdeling Utrecht voor bijeenkomsten. Digitalisering was er nog niet, communicatie vond schriftelijk plaats want het internet kwam pas in 1982, autobezit was zeker niet algemeen. Als je je stamboom uitzocht

moest je persoonlijk naar archieven om in kaartenbakken te zoeken. Er was wel een voordeel: de privacywetgeving was er toen niet. Een ver familielid deed er op die manier meer dan 40 jaar over om een boek over mijn familie uit te kunnen brengen. Zelf ben ik later met genealogie begonnen in een tijd dat voortgaande digitalisering ervoor zorgde dat enkele honderden (verre) familieleden in korte tijd aan de familiestamboom zijn toegevoegd en vraagtekens opgelost werden.

Om terug te keren naar 1971: in Amersfoort was er de boekhandel Veenendaal op het adres Langestraat 33. Toenmalig eigenaar A. Veenendaal zag er wel brood in de distributie van NGV-uitgaven via zijn boekhandel te laten lopen en liet dat het hoofdbestuur van de NGV in januari 1971 weten. Hoewel dat niet is doorgegaan was dat wel de aanzet tot het oprichten van onze afdeling. Want eerst werd wel gekeken of het levensvatbaar was. Om een lang verhaal kort te maken: op zaterdag 18 december 1971 was in het Hotel Monopole de oprichtingsvergadering en werd onze afdeling geboren en startte met 108 leden.

Vele leden hebben zich in de loop van die 50 jaren ingezet of zijn behulpzaam geweest om de afdeling in de lucht te houden en onze activiteiten mogelijk te maken.

In redactie, als bestuurslid, als vrijwilliger. Daarvoor wil ik ieder die daarin zijn of haar aandeel heeft geleverd en nog levert bedanken. En al onze leden voor hun trouw aan de NGV. Wel doe ik hier nog eens een beroep op u om de redactie van ons afdelingsblad te voorzien van kopij. Zoals ervaringen, ontdekkingen, tips en trucs.

We kijken met verwachting en een positieve blik naar de toekomst: de bestuurlijke problemen binnen het Hoofdbestuur van de NGV zijn inmiddels “onder controle” met mensen die ervoor gaan.

Ik hoop van harte dat de resterende rimpel in de vijver, u weet wel: “de maatregelen”, in het nieuwe jaar 2022 afgeschaald zullen worden om weer te komen tot een normalisatie van de intermenselijke betrekkingen. Dit inclusief het bevorderen van de cohesie tussen onze leden waarmee we onze gezamenlijke genealogische hobby weer in alle vrijheid kunnen uitoefenen. Onder verwijzing naar de uitspraak van de koning op 4 mei 2020 om iets niet normaal te maken wat niet normaal is. Dus op naar het moment in 2022 dat we ons 50-jarige jubileum alsnog wel gezamenlijk kunnen vieren.

We houden u met onze nieuwsbrieven op de hoogte over de ontwikkelingen.

Familieonderzoek een fascinerende hobby

Lezing van Antonia Veldhuis op 13 september 2021. Lex van der Linden doet verslag.

Deze eerste fysieke lezing sinds ruim 1½ jaar vond plaats op een nieuwe locatie, De Koningshof in Leusden. De gekozen zaal bleek te klein zodat de ruim 40 aanwezigen nog even snel werden verplaatst naar een grotere zaal, iedereen had er weer zin in blijkbaar.

Zo ook Antonia Veldhuis, na het welkomstwoord door de voorzitter Peter Dijs ging zij enthousiast van start met haar lezing. Antonia was in haar werkzame leven

cartografisch tekenaar geweest bij de Provincie Friesland, zij verzorgt nu rondleidingen in het Provinciehuis, houdt lezingen over genealogie en internet, schrijft en publiceert regelmatig artikelen over genealogie, internet, tips, trucs, enz. en heeft ook nog diverse andere hobby's om haar tijd mee te vullen.

De kern van haar lezing ging over de boeiende kanten van genealogie die deze hobby zo fascinerend maken, namelijk de

aankleding van uw stamboom met hoe de voorouders leefden, woonden, werkten en waar deze informatie gevonden kan worden.

Antonia tijdens de lezing (foto Lex vd Linden)

Haar eerste verhaal ging over een wandeling door Amersfoort waar 400 jaar geleden haar voorouders woonden. Niet zomaar een willekeurige wandeling maar langs de nog aanwezige huizen waar haar voorouders en haar voormoeder gewoond hebben. Iets wat ze eenieder kan aanraden om op die manier de sfeer te proeven en een beeld te krijgen van de leefomstandigheden waarin onze voorouders leefden. Daaraan gekoppeld kan er meteen op internet gezocht worden naar info over de woonplaats in die periode, of er rampen en/of epidemieën waren en andere geschiedkundige wetenswaardigheden. Voor Amersfoort is er b.v. de website tijdperk-amersfoort.nl met veel informatie over de stad in de loop van de geschiedenis. Vergeet hierbij ook niet te zoeken naar boeken over een plaats, buurt of wijk, die bevatten vaak veel info om een goed beeld te krijgen hoe het was voor de voorouders om daar te wonen.

Feit is dat we ook meer informatie vinden over mannen dan over vrouwen, de dames komen veel minder voor in de ar-

chieven. Natuurlijk zijn er enkele vrouwen die wel volop aanwezig zijn in de archieven maar die waren veelal vrijgezel of gescheiden en regelden hun eigen zaken. Het merendeel echter was *handelingsonbekwaam* zoals dat werd genoemd, dat werd gelukkig afgeschaft in de *Wet handelingsonbekwaamheid* op 14 juni 1956. Getrouwde vrouwen mochten voortaan b.v. gaan werken of een bankrekening openen en veel zaken zelf gaan regelen zonder toestemming of machtiging van hun echtgenoot. Zie ook de website historiek.net/vrouwen-tot-1956-handelingsonbekwaam/15127/.

Antonia haalt enkele voorbeelden aan waar ze ook artikelen over heeft geschreven, tevens legt ze het belang uit van zoeken naar foto's van voorouders, het geeft een beeld van de mensen in een bepaalde tijd. Maar ook brieven die zijn bewaard gebleven geven een schat aan informatie. Zo zijn er 28000 Nederlanders militair geweest in het leger van Napoleon, zonder de bewaarde brieven zouden velen naamloze militairen zijn gebleven. Deze brieven bevatten veel info over de omstandigheden waarin deze militairen leefden, hoe ze het ervaren en wat ze dachten. Ook staan er prachtige volzinnen in die toen normaal taalgebruik waren en nu hopeloos ouderwets klinken. Als voorbeeld een openingszin die zeer waarschijnlijk niemand meer gebruikt; *Mijn Geliefde en zeer beminde minnaresse*, prachtig toch. Brieven aan familie, vrienden of relaties zitten vaak vol met informatie die anders nooit gevonden zal worden, vraag familieleden er dus naar.

Een andere interessante bron is het poëziealbum. Het geeft een beeld van de jeugd jaren maar ook van de familie en vrienden die in dit album hebben geschreven. Extra mooi wordt het als er gezocht wordt naar die schrijvers, wie waren zij, familie of vriend(in) en waarom zouden ze juist dat hebben geschreven in het

Gegevens van Carel Fredrik uit Groningen

Datum indiensttreding:	05-07-1776	Datum uit dienst:	11-07-1776
Functie bij indiensttreding:	<u>Matroos</u>	Reden uit dienst:	<u>Vrouw</u>
Uitgevaaren met het schip:	Vrouw Anthoinetta Koenrardina	Waar uit dienst:	Vrouw Anthoinetta Koenrardina
Maandbrief:	<u>Nee</u>	Schuldbrief:	<u>Ja</u>

Bron Antonia Veldhuis

poëzialbum.

Monsterrollen vertellen weer veel over de bemanning op schepen bij bijvoorbeeld de VOC. Uit een voorbeeld blijkt dat er ook vrouwen waren die vermomd als man meegingen op een schip als matroos. Zeker 50 vrouwen hebben dit gedaan, bij ontdekking werden zij op staande voet ontslagen en in de eerstvolgende haven aan wal gezet.

Antonia noemde nog vele andere voorbeelden om aanvullende bronnen te vinden met allerhande informatie over de voorouders, denk bijvoorbeeld aan beeldbanken, Memorie van Successie, Delpher voor artikelen, het Rijksmuseum, Google Books, Historische verenigingen, enz. Veel worden er genoemd in de 'handout' die op aanvraag kan worden toegestuurd.

Bron Antonia Veldhuis

Bij alles wat gevonden kan worden moet ook gedacht worden aan het vermelden van de bron en rekening gehouden worden met de privacyregels en auteursrechten. De laatste twee zijn niet onbelangrijk want er zijn al meerdere boetes uitgedeeld bij overtreding van deze regels.

Voor beginners maar ook gevorderden zijn er op YouTube vele filmpjes te zien met uitleg over genealogie en/of stamboomonderzoek, zowel van hobbyisten als van archiefinstellingen. Ook belangrijk zijn de familieverhalen, neem ze op met video, alleen het geluid of schrijf ze op. Vraag ook ouders en grootouders van alles over de familie en hun jeugd. Zoek naast de rechtstreekse voorouders ook naar de broers en zussen, soms staan daar verrassende zaken in bijvoorbeeld de huwelijksbijlagen.

Ik zou nog wel een bladzijde kunnen vullen met de andere onderwerpen en verhalen die Antonia heeft genoemd. Het was een waterval aan informatie en het was zeker de moeite waard om bij de lezing aanwezig te zijn. Bovenstaande geeft een indruk van wat er zoal is langsgelopen in goed anderhalf uur en nog heeft Antonia niet alles kunnen vertellen wat ze van plan was.

Een volledig overzicht in beknopte bewoordingen kunt u vinden in de door Antonia gemaakte handout, voor geïnteresseerden is deze aan te vragen per e-mail bij de redactie via mailadres lvdlinden@upcmail.nl. Mocht u geen Gens Nostra meer hebben dan kunt u eventueel ook meteen het artikel van Antonia aanvragen dat is gepubliceerd in Gens Nostra 2018, nummer 5 getiteld *Met internet uw verleden vinden, kleur de levens van uw voorouders in*.

Na afloop kreeg Antonia een warm applaus en nog een dankwoord van onze penningmeester Thijs van Veen. Deze eerste middagbijeenkomst kunnen we geslaagd noemen.

Spionnen in de Republiek

Lezing door Anne Doedens op 12 oktober 2021. Gerrie Overweel doet verslag.

Dr. Anne Doedens begint zijn verhaal met een aantal stimulerende opmerkingen over archiefonderzoek. Je kunt in de archieven zoveel leuke en interessante (achtergrond-)informatie vinden. Er zijn rijke bronnen, boeken en brieven, die soms niet of nauwelijks geopend zijn.

Als schrijver van diverse boeken over geschiedenis vertelt hij deze avond boeiende verhalen over de tijd dat de Engelsen plannen hadden (1672) ons land aan te vallen.

Volgend jaar - in 2022 - is het 350 jaar geleden dat ons land werd aangevallen en dat Michiel de Ruyter een grote Engels-Franse vloot moest weerhouden van een landing aan de Nederlandse kust. Dr. Anne Doedens is bij de herdenkingsfestiviteiten betrokken en publiceert daarover twee boeken met bijzondere vondsten. Een daarvan gaat over een door hem ontdekte briefwisseling van Engelse spionnen en verspieters in de Republiek, die achterhaalden waar de Nederlandse vloot lag, hoe sterk hij was en die verder de sfeer in de Republiek beschreven. Het is een bron die alleen daarom al belangrijk is, omdat de Engelse kant van het Rampjaar op deze manier voor het eerst beschreven wordt.

Naast het zoeken in de 'eigen' archieven is het heel nuttig, noodzakelijk en interessant om ook de archieven van de 'tegenpartij' te lezen en te onderzoeken welke informatie door andere ogen werd gezien. Denk hierbij aan de Engelse archieven. Er werd heel wat bekeken en beschreven door 'reizigers'. Noem het: gespioneerd.

In die tijd voeren er wekelijks postboten van Nederland naar Harwich in Engeland en omgekeerd. Zakken vol met post waren op weg naar hun bestemming. Het personeel op deze boten en de meevarende

reizigers hadden volop tijd om verhalen en gebeurtenissen uit te wisselen en wie weet ook wel wat post te bekijken of zelfs te lezen. Deze mensen hadden dus altijd nieuws. Bijzonder is dat alles wat je op een schip meemaakte goed werd gearchieveerd. Deze archieven zijn dus een rijke bron.

Er zijn veel andere scheepsverslagen bewaard gebleven. Op de schepen ging altijd een tekenaar of schilder mee om de gebeurtenissen in beeld te brengen, een vorm van journalistiek. Heel bekend zijn de schilderijen van Willem van de Velde en zijn zoon.¹

Je dient er wel op te letten dat je bronnen leest van mensen die het zelf hebben meegeemaakt. Historisch onderzoek is mooi, maar er werd (net als nu) ook veel overgenomen. Om voorbeelden te noemen van spionnen:

Bennet Arlington, topdiplomaat en staatssecretaris onder Koning Charles II, speelde een rol bij het verzamelen van informatie. Zijn vrouw was de Nederlandse Elisabeth van Nassau-Beverweerd.

Op 19 maart 1672 startte de Engelman Taylor (spion) zijn reis in Hellevoetsluis, waar hij geen oorlogsschepen zag liggen. Die zag hij wel in Den Briel waar hij nauwkeurig de aantallen geschut en schepen beschreef. Niemand hield hem tegen. Hij reisde naar Vlissingen, Dordrecht, Rotterdam en Amsterdam waar hij hoorde dat binnen zes weken de Oostindiëvaarders verwacht werden(!)

Bij Amsterdam lagen ca. 3000 schepen, koopvaarders, voor Pampus te wachten op werk.

Alle beetjes informatie werden nauwkeurig beschreven en zijn terug te vinden in Engelse bronnen en archieven. Hier werd dus de andere kant van de voorbereidingen voor de latere oorlog vastgelegd.

¹Scheepvaartmuseum Amsterdam, 1 oktober 2021 – 27 maart 2022

De heer Doedens vertelde veel meer van deze voorbeelden alsook over de Smyrnafloot, over de noordelijke eilanden, de geuzen en Piet Hein.

1672 was niet alleen een rampjaar. Het was ook een tijd dat er veel handel gedreven werd, de economie floreerde. Men wist ook hoe het in andere landen gesteld was, waar men kon ‘kopen en verkopen’. De kenniseconomie was goed ontwikkeld in die tijd.

Samenvatting: het is boeiend om via oude bronnen in (andere) archieven te vinden wat feit en wat fictie is en spreker gaf nog drie tips:

1. Neem nooit genoeg met informatie, kijk zelf in de archieven.
2. Bekijk de pracht van de schilderijen van Willem van de Velde.

3. Is er iets nieuws te vinden in het archief?

De onderzoeksresultaten van de heer Anne Doedens zijn beschreven in zijn nieuwe boek: *Spionnen in de Republiek* dat komende winter zal verschijnen.

Iedereen was onder de indruk van dit boeiende verhaal deze avond.

De overzichtstentoonstelling *Willem van de Velde & Zoon* neemt je mee in de maritieme wereld van de Van de Veldes, het ‘oorlogscorrespondentschap’ van vader Willem en voert je langs ruwe schetsen, kalme zeegezichten, dramatische stormen en monumentale zeeslagen. Het is de eerste keer wereldwijd dat er zoveel werken van beide kunstenaars tegelijkertijd te zien zijn. Een aanrader! hetscheepvaartmuseum.nl

Persoonsbewijzen en distributiestamkaarten uit de Tweede Wereldoorlog

Lezing door John Rutte op 18 november 2021. Lex van der Linden doet verslag.

Ondanks de weer opblaaiende coronabesmettingen trok de lezing een redelijk aantal bezoekers. Onze penningmeester Thijs van Veen opende de lezing met een paar huiselijke mededelingen, en niet onbelangrijk, een oproep voor artikelen voor ons afdelingsblad. Daarna gaf hij het woord aan zijn voormalige collega bij de Nederlandse Spoorwegen John Rutte.

John Rutte verzamelt al spullen over de 2^e WO van kinds af aan en heeft dan ook een flinke verzameling. Als zoon van een melkboer kon hij in zijn jongere jaren aan de oudere klanten vragen of zij nog oorlogsspullen thuis hadden en of hij die dan mocht hebben. Velen hebben daarin toegestemd en dat was het begin van een verzameling waar hij nu exposities mee kan organiseren en lezingen over geeft. Niet alleen voor een ouder publiek maar ook lezingen op lagere scholen (groep 7 en 8), daar gaat het dan vooral over de hongervinter.

Het eerste deel vóór de pauze was in-

geruimd voor de *Persoonsbewijzen*. Ik had geen idee dat er zoveel over te vertellen viel en vooral dat er heel veel verschillende soorten zijn. Persoonsbewijzen zijn ontstaan in 1936, toen werd het Besluit Bevolkingsboekhouding ingevoerd en per 1 juli 1936 werden de gemeenten verplicht om alle inwoners te voorzien van een Persoonskaart. In maart 1939 werd het Persoonsbewijs (PB) al door een commissie aanbevolen. Bezwaren waren er ook in de toenmalige kabinetten maar in juni 1940 werd door de waarnemer van de Nederlandse minister van Binnenlandse Zaken in ballingschap de Secretaris-generaal, mr. K.J. Frederiks, besloten tot invoering van het Persoonsbewijs (PB). Het alternatief, een paspoort, was veel te duur om dat aan alle Nederlanders te verstrekken en de vele verschillende formulieren *Bewijs van Nederlanderschap* voldeden niet altijd aan de eisen en waren dus fraudegevoelig. Men moet in de oorlogsjaren het Ausweis niet verwarren met het Per-

soonsBewijs, het Ausweis was alleen een toegangsbewijs voor een bepaald gebied of bedrijf, meer niet.

Jacob Lambert Lentz is de ontwerper van het PersoonsBewijs. Gezien de snelheid waarmee hij dit ontwerp klaar had bestaat het vermoeden dat hij daar al langer mee bezig was geweest. In augustus 1940 in Berlijn bleek zijn concept aanzienlijk beter te zijn dan de Duitse *Kennkarte*, die was redelijk gemakkelijk te vervalsen. De Duitsers waren dus onder de indruk. In 1941 heeft Lentz een ruim 400 pagina's dik boek over alle aspecten van het identiteitsbewijs geschreven.

Bron: Lex van der Linden

Vanaf 1 oktober 1940 moest iedere Nederlander van 15 jaar en ouder zich kunnen legitimeren. Eind 1940 werd het PB door de Duitsers verplicht gesteld en in april 1941 werd begonnen met de uitreiking van de PB'n. Dat er vaart gemaakt werd bleek wel uit het feit dat er op 31 december 1941 7,1 miljoen waren uitgegeven. Ook een aantal jongere kinderen (<15 jaar) kregen een PB, zoals bv weeskinderen.

Iedere bewoner (van 15 jaar en ouder) ontving een oproepkaart om zijn PB te gaan ophalen en moest daarvoor twee pasfoto's meenemen. Veel mensen waren arm en zij lieten hun pasfoto dan ook maken op de hoek van de straat waar een fotograaf voor een lagere prijs foto's maakte. Dat bleek achteraf toch wel met regelmaat duurkoop te zijn omdat die foto's vaak niet aan de *Eischen Photo's Persoonsbewijzen* voldeden, zij konden dan opnieuw foto's gaan laten maken en waren dus dubbel geld kwijt.

Twee foto's was omdat er een op het PB kwam en de andere op de oproepkaart, deze

kaart ging naar Den Haag, na 1942 was dit in gebouw Kleykamp dat in april 1944 is gebombardeerd. Bovendien kreeg iedere houder van een PB ook nog een papier waarop alle verplichtingen stonden en een doorzichtig kunststof (Triacel) beschermhoesje.

Verplichtingen

voor een houder van een Persoonsbewijs

Iedere houder van een Persoonsbewijs is verplicht het Persoonsbewijs te allen tijde bij zich te dragen en desgevorderd te vertoonen aan iedereen opsporingsambtenaar, alsmede aan alle ambtenaren of andere personen door wie zulks ingevoelge eenig wettelijk voorschrift wordt verlangd.

Iedere houder van een Persoonsbewijs is verplicht zijn Persoonsbewijs ter wijziging of aanvulling ter gemeente-secretarie aan te bieden binnen 5 dagen:

- na zijn aankomst in een gemeente bij vestiging uit een andere gemeente of het buitenland;
- na zijn verhuizing of adresverandering binnen de gemeente;
- na de wijziging van zijn beroep;
- na de voltrekking of ontbinding van zijn huwelijk en de wijziging van zijn geslachts- of voornamen.

Bij vertrek naar het buitenland bestaat zelfde verplichting op den dag van vertrek of ten hoogste vijf dagen te voren.

Bovendien moet het Persoonsbewijs **onmiddellijk** door den houder ter vervanging of vernieuwing worden ingeleverd, wanneer:

- de geldigheidsduur (5 jaren) is verstreken;
- de burgemeester zulks vordert;
- een der gegevens omtrent zijn persoon, zijn photo, zijn vingerafdrukken, een zegel of een handteekening ontbreekt, niet meer in overeenstemming is met de felten of onduidelijk of onleesbaar is geworden.

De aanbieding of inlevering van het Persoonsbewijs geschiedt door den houder persoonlijk of bij aangever van één gezin of samenwoning kunnen door één gezinlid worden aangeboden of ingeleverd.

Bij overlijden moet het Persoonsbewijs door den aangever van het overlijden worden ingeleverd.

12376

Bron: John Rutte

Vervolgens laat John een keur aan kenmerken en beveiligingen zien die aanwezig zijn op de PB'n, zoals watermerken, het speciale niet te raderen karton, de speciale inktsoort die niet zichtbaar was onder een kwartslamp, hele kleine tekst, inkt voor tekstopdruk die reageert op aceton, doorzichtig zegel wat snel breekt en vastgeplakt met een moeilijk te verwijderen lijmsort, enz.

Ook is er nog een uitleg over de diverse opdrukken aan letters en cijfers, de meest bekende is de J voor de Joodse inwoners, maar ook diverse zegels zoals b.v. het Brandweerzegel.

Alles had een reden en een functie en nog steeds komt John zaken tegen die hem nog niet duidelijk zijn. Lichamelijke kenmerken werden ook op het PB vermeld,

denk aan *rechterduim misvormd* of wat voor een tattoo iemand had. De houders van een PB hadden ook vaak speciale hoesjes om het PB in te bewaren, er waren zelfs houten exemplaren. Dit onderdeel werd afgesloten met nog diverse voorbeelden van een legitimatiebewijs voor bedrijven of om op bepaalde tijden ergens te mogen zijn.

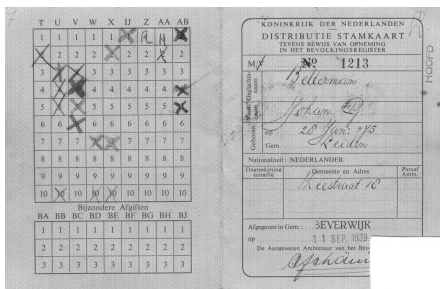
Brandweerzegel. Bron: www.wazamar.org

De pauze gaf de aanwezigen even gelegenheid om deze waterval aan informatie op te nemen en te laten bezinken.

Na de pauze werden de distributiestamkaarten onder de loep genomen. Het distributiesysteem is bedacht door ir. Stefan Louwes, hij had in 1934 al de nodige zorgen over de beschikbaarheid van voedsel en ontwikkelde een systeem dat in 1938 en in 1939 gebruiksklaar was. Kort na de Duitse inval in Polen kon Louwes op 12 oktober 1939 proefdraaien met suiker op de bon en op 5 november met de peulvruchten. Vanaf september kreeg iedereen, van pasgeboren tot hoogbejaard, een distributiestamkaart.

Ook deze kaarten waren voorzien van allerlei kenmerken die ruimschoots door John werden behandeld. Het waren niet alleen opdrukken, cijfers en letters maar ook afgeknipte hoekjes die een functie hadden. Zo'n hoekje werd afgeknipt wanneer er een

tweede distributiestamkaart was uitgereikt. Ook op deze kaarten kwamen zegels voor, van sommige zegels is voor John nog steeds onduidelijk wat de functie was.

Bron: John Rutte

Tezamen met de zegeltjes voor voedsel, kleding, textiel, tabak, enz. kon men de distributie van al deze waren en goederen controleren. Deze distributiekarten en zegels waren een gewild object voor het verzet, er werden dan ook regelmatig overvallen en inbraken gepleegd om ze in handen te krijgen. Daar profiteerden de onderduikers weer van, het was voor deze groep zeer moeilijk om aan spullen te komen want naast de distributiekart en de zegels moest men zich ook legitimeren. De hoeveelheid verschillende soorten zegels was aanzienlijk, bovendien waren ze ook nog maar een korte periode te gebruiken, het was dus voor de vrouw des huizes, zeker bij een groot gezin, een hele toer om al die verschillende zegeltjes uit te knippen en daarmee de boodschappen te gaan doen.

Bron: John Rutte

Het systeem bestaat nog steeds en is voor het laatst gebruikt in 1973, de 50-plussers onder ons kunnen zich nog vast wel de oliecrisis herinneren, de benzine ging

toen op de bon en daarnaast nog de autoloze zondagen.

Ook in dit deel van de lezing werden we meegenomen in de vele details die er zijn over de distributiestamkaarten en de zegels. Hier nog een paar bladzijden vullen met details kan gemakkelijk maar dan is het bijwonen van de lezing overbodig. Ik kan alleen maar eenieder aanraden om de lezing van John te gaan bijwonen wanneer deze weer ergens wordt gehouden. Er gaat echt een wereld open over deze paar documenten uit de 2^e WO. Ik heb een boeiende lezing gevolgd en ben veel wijzer geworden over deze documenten.

Heeft u materiaal, zoals documenten, foto's, brieven, dagboeken, films, voorwerpen, enz. uit de 2^e WO, zorg dan dat dit niet verloren gaat. Neem gerust contact op met John Rutte als u wat heeft, maar ook voor

vragen kunt u bij hem terecht, zijn mailadres is jitrutte@quicknet.nl.

Foto: Gerrie Overweel

Een tragische vergissing

door Cor van Rooij

Zoals bij velen ben ik begonnen met genealogie na het overlijden van een dierbare, in dit geval van mijn moeder. De naaste familie registreer je dan als eerste, waaronder ook mijn broers en zussen met al hun partners.

Zo ook mijn zus Greet, met haar eerste man had zij vijf kinderen maar het huwelijk hield geen stand en ze is dan ook van hem gescheiden in 1960. Niet lang na de scheiding kreeg zij kennis aan een andere man, zijn naam is Aart van Mierlo. Ik woonde toen al in Amersfoort en had vrij weinig contact met mijn familie in Den Haag en voor zover ik mij kan herinneren heb ik Aart ook nooit ontmoet. Toch was het even schrikken dat ik een paar jaar later een bericht kreeg dat Aart bij een ontploffing op een boot om het leven was gekomen. Ik kan me vaag herinneren dat ik op de begrafenis ben geweest maar in welk jaar het was wist ik niet meer.

Vele jaren later heb ik voor mijn genealogie eens op internet gezocht naar een ongeluk met dodelijke afloop in de haven (Pernis) van Rotterdam. Ik kwam toen een ongeluk tegen in 1962 met twee overleden personen. Er waren geen namen vermeld en ik dacht iets te makkelijk dat dit het wel zou zijn. Dit dus ingevoerd in mijn genealogieprogramma en verder niet meer aan gedacht.

In 1999 overleed mijn zus Greet. Onlangs kwam ik op een verjaardag mijn nicht, de dochter van Greet, tegen. Zij had vernomen dat ik aan genealogie deed en vroeg dus aan mij of ik niet meer van haar vader en zijn familie wist. Ja, ik wist wel wat, o.a. dat hij bij een scheepsongeluk was omgekomen in de haven van Rotterdam maar verder eigenlijk niet. Ik heb haar toen beloofd om er eens in te duiken.

Bij de zoekresultaten in Google kwam ik een bericht tegen van de *Stichting Historisch Genootschap Hoogvliet* over het eer-

der gevonden ongeluk van januari 1962. Daar werd ook melding gemaakt van een YouTube-filmpje over dat ongeluk. Vervolgens heb ik naar deze vereniging een e-mail gestuurd met de vraag of zij de namen wisten van de omgekomen personen. De volgende dag lag er al een antwoord in mijn mailbox, er bleken twee ongelukken te zijn geweest bij het schoonmaken van tanken. Een in januari en een in februari 1962, bij beide ongelukken waren twee doden te betreuren. Als bijlage zat er een artikel bij en de namen van de overleden personen, hier stond geen Aart van Mierlo bij, blijkbaar had ik het mis.

Toen toch maar eerst even contact gezocht met mijn nicht om na te gaan of zij zelf iets wist over dit ongeluk. Terloops vertelde ze dat de man van mijn andere zus die bewuste ongeluksdag zou zijn meegegaan als hij toen niet ziek was geweest. Dat heb ik nooit geweten en daarom maar eens mijn 85-jarige zus gebeld. Zij bevestigde inderdaad dat haar man toen zou zijn meegegaan, ook wist zij nog de datum, 15 juni 1965 om 23:30 uur en de naam van de boot, de *Ronastar*. Waarom heb ik dat nooit eerder gevraagd??

Gelukkig hebben we tegenwoordig een goudmijn genaamd Delpher. Met de juiste trefwoorden gezocht in de periode 1962-1970 en al snel zag ik vele krantenpagina's vol met berichten over dit ongeluk. In een van deze berichten werden ook de namen van de 16 slachtoffers genoemd. Het bleek voor de onderzoekers een flinke klus om de juiste namen te vinden want er waren nogal wat zwartwerkers bezig die valse namen hadden opgegeven.

In de lijst met namen stond ook een *van Meerlo* vermeld en wij gaan er nu van uit dat dit de bewuste Aart van Mierlo moet zijn omdat verder alle gegevens overeenstemmen. Nog een saillant detail is dat nie-

mand naar mijn zwager mocht kijken en hij in een stalen kist is begraven.

Namen der zestien slachtoffers

(Van onze correspondent)

ROTTERDAM, 17 juni — Dit zijn de namen van de zestien slachtoffers van de ramp met de *Ronastar*.

De drie omgekomen arbeiders van Verolme:

J. de Jonge (43 jaar) uit Rotterdam, gehuwd.

H. G. Gaasbeek (42), Rozenburg, gehuwd. Hij wordt nog vermist.

K. van der Perk (38), Spijkenisse, gehuwd. Zijn stoffelijk overschot is nog niet geïdentificeerd.

Van het classificatiebedrijf Parkhaven:

E. Kramer (19), Den Haag, ongehuwd.

H. Venneman (40), Den Haag, gehuwd.

Van Meerlo (29), Den Haag.

G. Verbrugge (24), Den Haag, gehuwd.

J. van der Linden (29), Den Haag, gehuwd.

J. Keus (18), Den Haag, ongehuwd.

W. Rog (19), Den Haag, ongehuwd.

D. Thijssen (20), Den Haag.

P. Kooper, Den Haag, gehuwd.

C. Stouthandel (24), Schiedam.

C. van der Velden (24), Rotterdam.

D. Posthoorn (20), Rotterdam, ongehuwd.

G. Jeremiassie (20), Rotterdam, ongehuwd.

Op de lichamen van E. Kramer en H. Venneman na zijn de classificatiebedrijvers nog niet geïdentificeerd.

Lijst van slachtoffers, *De Volkskrant* 17-6-1965, via delpher.nl

Met deze kennis heb ik verder kunnen graven en zijn geboortedatum en ouders kunnen vinden. Mijn nicht blij dat ze nu meer informatie heeft over haar vader en dat ze nu weet wat er precies is gebeurd, ik kan niet meer stuk bij haar.

Het artikel is te vinden op Delpher door in te tikken 'verolme halfstok ontplofte tanker'.

Jubileumbijdragen

De losse handjes van mijn opa

door Lex van der Linden

Lense Wijshake, januari 1908. Bron: Beeldbank
Drents Archief

Over de vader van mijn moeder, geboren op 3 januari 1885 in Uffelte, waren er binnen de familie wel wat geruchten dat opa vroeger wel eens veroordeeld was. Waarvoor precies dat wisten ze eigenlijk niet.

Opa is overleden op 22 juni 1976, lang voordat ik met genealogie begon, dat gebeurde pas in 2000 en eind 2006 vroeg een tante aan mij of ik iets kon vinden over de veroordeling van opa, haar schoonvader. Het duurde nog tot april 2007 voordat ik naar het Drents Archief in Assen kon om daar eens te neuzen in de gerechtelijke stukken.

Bladerend door het boekwerk met veroordelingen kwam ik opa (Lense Wijshake) maar liefst drie keer tegen in redelijk korte tijd, namelijk in 1901, 1904 en 1907. De processtukken laten scannen en eind van de middag kon ik naar huis gaan met 36 jpg-

bestanden om deze thuis nog eens rustig te gaan lezen.

Thuis de stukken gelezen en getranscribeerd en dan blijkt dat opa toch wel makkelijk zijn handen gebruikte, kan me haast niet voorstellen dat tussen deze vonnissen hij niet meer klappen heeft uitgedeeld en mogelijk ook heeft ontvangen. Maar in ieder geval is het deze drie keer tot een proces gekomen.

eerste veroordeling

Zijn eerste veroordeling was in 1901 waar hij als zestienjarige samen met zijn vader (Lambert Wijshake) werd aangeklaagd voor mishandeling. Volgens het verhaal van de 1^e getuige Folkert Oosterbos, tevens slachtoffer, was er het volgende gebeurd:

In den morgen van 20 Juli jl te Hijkersmilde gemeente Smilde, kwam ik langs de woning van bkl. Mijn paard was dien nacht uitgebroken. De oude Wijshake schold mij uit voor: "slaapkop" en "sufkop". Wij kregen daarop woorden. De zoon kwam er bij. Toen heeft eerst de jongste en daarop de oudste beklaagde mij opzettelijk geslagen. Zij grepen mij aan. Wij kwamen op den grond aan het worstelen. De oudste beklaagde lag onder. Toen heeft de zoon mij opzettelijk met een stok geslagen, zoodat ik bloedde. De eerste slagen die ik, zoals gezegd, kreeg, werden met de vuist toegebracht, daardoor ben ik niet verwond. Beide bkl. hebben mij mishandeld en daarna was ik verwond.

Lambert en Lense gaven aan dat dit onwaar was. De tweede getuige kon daar nog aan toevoegen dat hij dacht dat Folkert met een zweepje was geslagen en de derde ge-

tuige heeft ze zien worstelen en zag later dat Folkert bloedde.

Ondanks hun ontkenning en verdraaiing van het gebeurde werd na onderzoek het volgende vermeld in het vonnis:

Overwegende, dat bij de aan het hoofd dezes vermelde dagvaarding aan de beklagden is ten laste gelegd dat zij in den morgen van den 20 Juli 1901 te Hijkersmilde, Smilde, te zamen en in vereeniging opzettelijk Folkert Oosterbos gewelddadig aan- en vastgegrepen, geslagen en verwond hebben;

Overwegende, dat bij het naar aanleiding der dagvaarding gehouden onderzoek der zaak ter terechtzitting der Rechtbank van den tweeden September jongstleden door na te noemen getuigen onder eede is verklaard als door hen op tijd en plaats ter dagvaarding vermeld waargenomen:

Folkert Oosterbos, dat de beklagde Lenze Wijshake hem opzettelijk met een stok sloeg en hem bloedend verwondde Gerrit Fluks, dat de beklagde Lenze Wijshake opzettelijk getuige Folkert Oosterbos met een voorwerp sloeg en dat deze daarna bloedend was verwond;

Overwegende, dat hierdoor wettig en overtuigend is bewezen dat de beklagde Lenze Wijshake op tijd en plaats ter dagvaarding vermeld opzettelijk Folkert Oosterbos heeft geslagen en verwond en dat hij daaraan schuldig is, terwijl niet is bewezen het meerdere aan dien beklagde en het aan beklagde Lambert Wijshake te laste gelegde, overwegende, dat dit als bewezen aangenomen feit moet worden gequalificeerd als een misdrijf van mishandeling.

Zijn vader Lambert werd vrijgesproken maar mijn opa Lense kreeg een gevangenisstraf van acht dagen. Zijn eerste veroordeling heeft hij binnen, slechts drie jaar later gaat het weer mis.

PRO JUSTITIA.

Rotm. 30931

VONNIS N°. 46515.

IN NAAM DER KONINGIN

De ARRONDISEMENTS-RECHTBANK TE ASSEN, kamer van strafzaken, rechtshoede in de zaak, aanhangig gemaakt door den Officier van Justitie bij deze Rechtbank bij dagvaarding van den Leentertenden September 1901 tegen

1ste *Lambert Wijshake, volgens opgave van 33 jaar, van beroep verkoopman.*
2de *Lenze Wijshake, volgens opgave van 19 jaar.*

tweede veroordeling

Al aan het begin van dit tweede proces wordt de eerste veroordeling van Lense genoemd omdat het nog geen vijf jaar geleden is dat hij eerder voor eenzelfde misdrijf was veroordeeld, dat zal zeker van invloed zijn geweest op de veroordeling. Wat was er dit keer gebeurd?

Lense, inmiddels 19 jaar, was samen op stap met Thijs Drenth, 25 jaar, en Jan Punter, 16 jaar. Waar ze vandaan kwamen of waar ze naar toe gingen staat helaas niet vermeld maar uit de verklaring valt op te maken dat ze blijkbaar een appeltje hadden te schillen met een paar personen. De eerste getuige geeft het volgende verhaal:

In den avond van 23 april jl. liep ik, Hiepke Boerma, in gezelschap van mijn broer Pieter en Evert Offereins langs den openbaren weg te Hijkersmilde. Toen wij de Tentingerdraai eenige meters waren gepasseerd, hoorde ik dat er 3 personen over die draai kwamen en ons achtervolgden. Toen die personen bij ons waren gekomen zag ik dat het de drie beklagden waren die een eind gevlochten ijzerdraad bij zich hadden. Beklaagden trachtten ons in dat draad in te sluiten en trachtten ons te laten vallen 't geen hen niet gelukte. Toen Offereins bij zijne woning ons verliet, bleven beklagden ons steeds achtervolgen.

Ik heb toen aldaar op die weg waargenomen dat eerst Punter en Drenth en later alle drie samen ons met dat ijzerdraad opzettelijk sloegen, 't geen mij pijn deed. Wij zijn toen naar de Maréchausée gegaan. De Brigadier Gastra en de Maréchausée Klop-

penburg zijn toen met ons mee gegaan. De Maréchausée arresteerden Drenth en Punter. In de verte heb ik wel gehoord dat deze zich tegen de Maréchausée verzetten. Wij hebben meermalen last van Drenth en Wijshake.

De beklaagden Thijs Drenth en Lense Wijshake hadden geen aanmerkingen op deze verklaring, Jan Punter was niet verschenen op deze zitting.

Hiepke's broer Pieter Boerma geeft een gelijkkluidende verklaring af en ook hier hadden de beklaagden geen aanmerkingen op. Vervolgens komt er een getuige aan het woord die het voorval heeft gezien. Frederik Moes geeft aan gezien te hebben dat de Boerma's het ijzerdraad op het hoofd kregen doordat beklaagden daarmee aan hen toeliepen, echter heeft hij niet gezien dat ze Boerma daarmee sloegen. Beklaagde Thijs Drenth ontkent te hebben geslagen en geeft aan zich niet verzet te hebben bij zijn arrestatie maar alleen op de grond is gaan liggen omdat hij niet mee wilde. Lense Wijshake ontkent het ten laste gelegde.

Vervolgens komt de brigadier Tidde Gaastra die aangeeft dat Thijs Drenth zich hevig verzette waarop hij Jan Punter losliet en zijn collega Hendrik Kloppenburg ging helpen want *Drenth is een gevaarlijk en wraakzuchtig persoon*. De collega Hendrik Kloppenburg kan daar nog iets specifieker over zijn; *Drenth verzette zich hevig daartegen door te rukken, trekken en schoppen, mij te slaan en door den Brigadier bij diens mantel te grijpen en daaraan te rukken*. Dit is toch iets anders dan alleen op de grond gaan liggen omdat je niet mee wil.

Wel opvallend dat Thijs en Lense op de verklaringen van de beide Marechaussees ineens geen aanmerkingen hadden.

Een laatste getuige, Willem Klok, kan niet veel toevoegen, hij vermeldt alleen dat hij *wel gezien dat de beklaagden de getuige Boerma in den kring namen maar ik heb niet gezien dat zij hem sloegen. Ik weet niet waarom de Boerma's naar de Marechaussee*

zijn gegaan.

Het vonnis was duidelijk, Thijs werd veroordeeld tot zes weken gevangenisstraf, niet alleen voor het slaan met ijzerdraad maar ook zijn verzet tegen zijn arrestatie wordt bestraft.

Jan en Lense worden beiden veroordeeld tot drie weken gevangenisstraf, met de opmerking dat Jan bij verstek is veroordeeld omdat hij niet is verschenen in de rechtszaal.

Voor mijn opa Lense is dit de tweede veroordeling en kon hij opnieuw naar de gevangenis in Assen.

Jammer dat niet is uitgelegd waarom deze drie met ijzerdraad achter de anderen aangingen. Het zal vast niet een incident zijn geweest want blijkbaar was opa Lense toch lastig gezien de opmerking van Hiepke Boerma.

Bron: Beeldbank Drents Archief

derde veroordeling

Bijna drie jaar later is er weer een processtuk over mijn opa Lense. Een beetje vreemd voorval, het lijkt wel of hier iets was afgesproken maar het waarom en door wie valt niet klip en klaar uit de stukken op te maken.

Op 18 februari 1907 wordt op de openbare zitting Jacob Russchen gehoord, hij is dan 19 jaar en als beroep staat er vermeld *assistent-directeur eenen boter fabriek*, hij legt de volgende verklaring af:

In den avond van 1 Januari jl. werd ik door de vrouw van Krol gevraagd of ik nog even binnen wilde komen in de

door haar bewoonde woning te Geeuwenbrug, gemeente Diever. Toen ik aan dit verzoek gevolge wilde geven en bedoelde woning binnen ging nam ik waar dat de beklagde Lenze Wijshake mij aldaar opzettelijk een hevigen slag in mijne lenden toebracht, welke slag mij veel pijn veroorzaakte.

Opa Lense gaf aan dat het onwaar is, beetje een standaard begin van hem door het niet toe te geven. Maar ook hier is er een getuige die gezien heeft wat er is gebeurd, in dit geval de twintigjarige dochter van Krol die verklaart:

In den avond van 1 Januari jl. heb ik gezien dat Lenze Wijshake Jacob Russchen toen deze de door mijne moeder bewoonde woning te Geeuwenbrug, gemeente Diever, binnenging, opzettelijk aldaar een hevigen slag toebracht.

Ook nu nog blijft opa Lense eerst aangeven dat het onwaar is. Als er echter wordt doorgevraagd komt er een iets andere verklaring van hem over het voorval, hij zegt dan *Ik weet niet of ik Jacob Russchen op 1 Januari jl geslagen heb, Ik had toen een borrel op.*

Op 25 februari volgt dan de uitspraak in dit proces, hij wordt schuldig verklaard aan mishandeling, hem wordt ten laste gelegd dat hij in den avond van de 1 Januari 1907 te Geeuwenbrug, Diever, opzettelijk Jacob Russchen met geweld geslagen en pijnlijk

getroffen heeft, zulks terwijl nog geen vijf jaren waren verlopen, sedert hij beklagde eene tegen hem wegens mishandeling uitgesproken gevangenisstraf had ondergaan.

En opnieuw wordt opa veroordeeld tot drie weken gevangenisstraf. Of de vrouw van Krol hier een belangrijke rol in heeft gespeeld valt helaas niet te achterhalen en wordt ook nergens beschreven in de processtukken. Het moet haast wel afgesproken werk zijn geweest als je kijkt naar hoe het is gegaan, wat hier echter aan vooraf is gegaan zal wel een raadsel blijven.

Nader onderzoek heeft opgeleverd dat het voorval zich heeft afgespeeld in het woongedeelte van de herberg waar Jannes Krol kastelein was. Zijn vrouw heeft mogelijk een akkefietje gehad met Jacob en daarbij Lense voor haar karretje gespannen. Dit is natuurlijk giswerk maar soms mag je wel een beetje gissen.

In de stukken van de rechtbank is steeds de naam van opa geschreven als Lenze, met een z dus. Hij heeft echter bij geboorte de naam Lense, met een s, gekregen. Zo staat dat ook op de geboorte-, huwelijks- en overlijdensakte. Waarom er Lenze is geschreven zal wel aan de griffier hebben gelegen.

Bron processtukken

Drents Archief, Assen. Toegang 0107 Arrondissementsrechtbank te Assen 1878-193, Inventarisnummers: 29, 33 en 37

Het verhaal van Elisabeth

door Johan Drewes

Elisabeth Drewes, Amsterdam, 6 november 1785, Ommerschans 9 oktober 1854

Elisabeth was het derde kind van Friedrich Drewes die geboren werd in Sonneborn, in Lippe, Duitsland. Hij kwam als hannekemaaiër of handwerksman naar Nederland, werkte als waagdrager en bakker en werd door zijn huwelijk in 1781 met de Amsterdamse Berendina van Singeling behuwd

poorter van Amsterdam. Elisabeth was niet getrouwd en probeerde de kost te verdienen als naaister, maar de omstandigheden halverwege de negentiende eeuw waren zwaar: geen werk in een bedrijfje, geen werk als zzp-er en kennelijk geen andere mogelijkheden om een schamel levensonderhoud bij elkaar te schrapen. Ze moest dus wel: bedelen.

Op 29 juni 1851, 65 jaar oud, wordt ze gearresteerd onder de naam Elisabeth Evers. Maar die fout in het proces verbaal is kennelijk niet genoeg om tot vrijspraak te komen, wat tegenwoordig de normale gang van zaken is. Nee, ze komt voor de rechter, de officier eist 3 maanden gevangenisstraf, betaling van de kosten en na het einde van haar straf overbrenging naar het bedelaarsgesticht.

Elisabeth verdedigt zich: ze is arm, ze kan op geen enkele manier aan werk komen en ze heeft minder bij elkaar gebedeld dan 25 Franken, dat is voor de wet een verzachtende omstandigheid. Een en ander wordt door beëdigde verklaringen gesteund.

De drie rechters onder leiding van Jhr. Mr. D. Rutgers van Rozenburg achten haar op 2 juli 1851 schuldig aan het ten laste gelegde, ze gaan niet in op de naamsverwisseling. Ze veroordelen haar (mild) tot *eene gevangenzetting voor den tijd van acht dagen en in de kosten, invorderbaar bij lijfswang; Gelast dat zij, na het uiteinde harer straf zal worden gebracht in het bedelaarshuis.*

Het zal je maar gebeuren, hongerig en zo arm als een kerkrat, om aalmoezen vragen en aangegeven worden door ‘getuigen’, gearresteerd worden onder een verkeerde naam en binnen drie dagen wegens verzachtende omstandigheden veroordeeld worden tot acht dagen gevangenisstraf, waarvan je de kosten zelf op moet brengen, waarna je naar de bedelaarskolonie Ommerschans wordt gedeporteerd! Hoe kan je betalen en hoe kom je er ooit weer vandaan?

Het leven is er zwaar in Ommerschans en tegen de winter van 1854, drie jaar later, overlijdt ze.

In de negentiende eeuw krijgt de Ommerschans dat voor die tijd een fortificatie ter bescherming van de zuidgrenzen van Groningen, Friesland en Drenthe is geweest, een nieuwe bestemming. In 1818 is op initiatief van Johannes van den Bosch de *Maatschappij van Weldadigheid* opgericht met als doel om het groeiende aantal paupers,

bedelaars, landlopers, vondelingen en wezen, op te voeden tot zedelijkheid en een bestaan te laten opbouwen in zogenaamde landbouwkolonies. Met subsidie van Koning Willem I worden de eerste kolonies gesticht op de woeste gronden in Zuid-Oost Friesland, Zuid-West Drenthe en het noorden van Overijssel. Daar ontstaan de kolonies Frederiksoord, Willemsoord en Wilhelminaoord. Kenmerk van deze drie kolonies is dat men daar -weliswaar onder toezicht- in betrekkelijke vrijheid zelfstandig kleinschalige landbouw kan uitoefenen. De kolonies krijgen echter ook te maken met lieden die niet willen of kunnen werken. Voor hen bedenkt men een veel strengere kolonievorm waarin men niet vrij is en onder dwang arbeid moet verrichten.

Het bedelaarsgesticht Ommerschans komt in 1820 gereed. Centraal staat het hoofdgebouw, een twee verdiepingen tellend kloosterachtig vierkant gebouw met een grote binnenplaats en met blinde buitenmuren van 100/120 meter elk. Op de hoeken bevinden zich de verblijven van de zaalbeheerders, deze hebben wel ramen. Het hoofdgebouw is bedoeld voor 1200–1500 bedelaars, die in dertig zalen van 40 à 50 personen zijn ondergebracht, naar sekse gescheiden. Over de binnenplaats is, ter scheiding van de seksen, een houten hek aangebracht, waarlangs wachters patrouilleren. Op de binnenplaats, maar ook in een reeks van bijgebouwen, zijn werkplaatsen ingericht waarin de arbeid moet worden verricht. Het gaat daarbij om spinnen, naaien, weven, breien en verstellen voor vrouwen en om klompen, schoenen en kleren maken voor mannen. Ook is er een smederij, een touwslagerij, een spijkermakerij en een timmerwerkplaats. Er is een grote juteweverij met 100 weefgetouwen voor het vervaardigen van koffiebalen. Vanwege het ontsnapingsgevaar is het complex met een gracht omgeven. Buiten de gracht liggen boerderijen waar men, onder geleide van soldaten, landarbeid verricht.²

²bron: www.deommerschans.nl

Kaatje Visser

door Pepie Rosbach

Catharina (Kaatje) Visser is een van mijn voorouders.

Haar moeder Willemijn Visser kreeg 2 dochters, nl.

I. Hendrikje Visser, gedoopt 19-10-1703 in de Cunerakerk in Rhenen. Bij de doopakte staat vermeld dat de vader overleden is en wordt gezegd dat dit Hendrik de Vrind moet zijn geweest.

II. Catharina Visser, gedoopt 23-9-1711 in de Cunerakerk in Rhenen. Ook bij deze doopakte staat een aantekening: *De moeder heeft haar kind volgens de orde zelf ten doop gepresenteerd. De gewoonlike bestaffen en vermakingen aan haar in 't openbaar gedaan zijnde, heeft zij berouw en beterschap beloofd en tot haar vader genoemd Hendrik ter Horst.*

Twee dochters opvoeden zonder man in die tijd zal moeilijk geweest zijn. De meisjes zullen wel vroeg zijn gaan werken.

Catharina werkte als meid bij een brouwer en daar gaat het mis in 1731.

Op de hei tussen Veenendaal en Remerden heeft Hendrikje Bruinissen, Salomé Moelé, huisvrouw van Casper Hendrik van Zwol, ontmoet met haar vader Hendrik Moelé. Zij vroegen de weg. Ook Cornelis Wildeman, zoon van Jan Wildeman, was daarbij. De brouwer deed de deur niet open. Door de Visscherstraat zijn zij de stal ingegaan, waar de knecht Herbert opendeed. De brouwer lag in bed met de meid Catharina Vissers. Beiden naakt. De knecht Herbert, Jan van Maanen en de meid Klaartje waren er niet bij.³

In de notulen van de kerkenraad van Rhenen is het volgende te lezen:

Den kerkenraad ordinaris vergadert

sijnde voor het houden van het hylige avontmaal zijn de acten van 9-12-1733 geleesen. Gesensureerde ledenmaten welke tot nog toe geen blijken van beeterschap gegeven hebben sijn deze navolgende o.a. Catrijn Visser

In de acte van de Kerkenraad van 4-4-1734: Alsoo geen veranderingen in het gedrag van de gemelde gesensureerde ledenmaten bevonden wordt, blijven de selve als vooren nog onder censuer.

Er wordt een paar maal per jaar door de kerkenraad vergaderd en elke keer wordt er vermeld dat zij onder censuur blijft.

Catharina Visser trouwt op 19-2-1738 in Rhenen met Bastiaan van Rooij, ruijter in het regiment van generaal Reinhard van Reede heer van Ginckel in den compagnie van ritmeester Falckenhayn (Valkenheim), jonge man van Utrecht laatst wonende in Maastricht.

Als getrouwde vrouw vraagt zij de kerkenraad om weer toegelaten te worden in de kerk.

De kerkenraad vergadert op 20-9-1739: Kaatje Vissers is op versoeck van haar en op betooining van leet weesen over haar geveene ergernis wederom toegelaaten tot het gebruik van des Heeren Avontmaal en heeft ds. Metz op sig genomen wegens de swakhyt van ds, van den Bergh haar daar kennes van te geven en haar te maanen tot eenen christelijken wandel en soo met der dat te toenen dat sy berou heeft over haare sonden.⁴

De moraal van het verhaal is dat de meid de schuld krijgt en dat haar werkgever vrijuit gaat.

³Bron: Stadsgerecht Rhenen Inv.nr. 28-99

⁴Bron: stadsarchief Rhenen

Moord in Sint Laurens

ontvangen van Hans Snellenberg

De mysterieuze verdwijning van Maatje Kodde

Op maandag 28 januari 1861 verliet Maatje Kodde om zeven uur 's morgens haar woning in Sint Laurens om zich naar Middelburg te begeven, waar ze eerst een gesprek met haar raadsman Jacob van de Graft zou hebben, om vervolgens om twaalf uur gehoord te worden door de procureur-generaal van de arrondissementsrechtbank te Middelburg in verband met haar aangevraagde echtscheiding.

Ze zou echter beide afspraken niet nakomen, waarop Van de Graft bij haar echtgenoot Adriaan Polderman aan de Noordweg in Sint Laurens poolshoogte ging nemen. Uiterst kalm en gezeten bij de haard, vertelde Adriaan dat zijn vrouw om zeven uur die morgen de woning had verlaten en dat hij ook niet wist waar ze zou kunnen zijn. Als bewijs dat ze inderdaad het huis had verlaten, toonde hij de lege plaats aan de kapstok, waar normaal haar omslagdoek hing, terwijl ook haar paraplu, die gewoonlijk achter de deur stond, was verdwenen.

Het duurde niet lang of het gonsde van de geruchten, eerst in Sint Laurens en nadat het bericht van haar verdwijning in de krant had gestaan, in geheel Walcheren. Het was immers algemeen bekend dat Adriaan al eens een poging had gedaan haar te wurgen, terwijl de volksmond met zekerheid wist te vertellen dat hij zijn eerste vrouw door vergiftiging om het leven had gebracht.

Toen Maatje na een paar dagen nog spoorloos was, plaatste Adriaan een advertentie in de Middelburgsche Courant, waarin hij een bedrag van honderd gulden uitloofde voor degene die zou kunnen vertellen waar zijn echtgenote zich bevond. Het mocht niet baten, Maatje bleef onvindbaar.

Adriaan Polderman

In 1837 trouwde de 27-jarige molenaar Adriaan Polderman in Sint Laurens met Pieterrella Davidse. Uit dit huwelijk werden twee kinderen geboren, waarvan het oudste zeven maanden na de geboorte reeds overleed. Aan het geluk van dit gezin kwam plots een einde toen Pieterrella op 19 juni 1847 na een kortstondig ziekbed overleed.

Adriaan Polderman was eigenaar van de molen van Sint Laurens. Foto circa 1920. (Zeeuws Archief, HTA Middelburg, nr. A 1653)

Omdat de dorpelingen het sterke vermoeden hadden dat haar man haar had vergiftigd, liet de burgemeester een onderzoek naar de doodsoorzaak instellen. De plaatselijke dokter kon echter tot geen andere conclusie komen dan dat Pieterrella aan de gevolgen van een koliek was overleden. Nog geen jaar na het overlijden van Pieterrella, op 19 april 1848, trouwde Adriaan Polderman buiten gemeenschap van goederen te Serooskerke met Maatje Kodde. In het huwelijkscontract dat ze twee dagen daarvoor bij notaris Pieter van de Graft hadden laten opstellen, was weliswaar bepaald dat het huwelijk buiten gemeenschap van goederen

bleef, maar dat beide echtelieden wel de vruchten en inkomsten ervan zouden genieten. Uit dit huwelijk werden geen kinderen geboren.

Problemen

Rond het jaar 1858 ging het in zakelijk opzicht met Adriaan niet goed en ook zijn huwelijk was niet meer wat het geweest was, want Maatje ging nu regelmatig om met de overbuurman, molenaar Minderhout. Dit zal er wel de oorzaak van geweest zijn dat Adriaan langzaam maar zeker aan de drank geraakte. Regelmatig bracht hij stiekem uit Middelburg een fles of een kruik met geestrijk vocht mee naar huis, die hij dan voor Maatje verstopt probeerde te houden, hetgeen vaak niet gelukte. 'Tactvol' plaatste zij bij iedere gevonden fles een glaasje, zodat Adriaan zou kunnen begrijpen dat ze van zijn drankzucht op de hoogte was. Maar erover spreken deden ze nooit.

Toen Maatje in het voorjaar van 1859 ernstig ziek was, stuurde Adriaan uit financiële overwegingen het meisje dat op haar passen moest, weg. Nadat zijn vrouw hersteld was, legde hij een paar messen op de tafel in de woonkamer en op haar vraag waartoe die dienden, antwoordde hij dat ze dat wel zou ondervinden. In augustus 1859 ging het voor de eerste keer echt fout. Adriaan gaf zijn vrouw een geducht pak slaag, waarop ze naar het gezin van schoolmeester De Ruyter vluchtte. De krullen van haar oorijzer waren verbogen en haar schouder was danig gezwollen. Toen De Ruyter Adriaan vroeg waarom hij Maatje had geslagen, antwoordde deze dat door haar schuld een paard in de sloot was gevallen en dat er nu eindelijk eens een einde moest komen aan haar omgang met buurman Minderhout. Volgens de schoolmeester was Adriaan aan dit laatste zelf schuldig, omdat hij ze altijd samenbracht. Omdat Adriaan in maart 1860 vijfenveertighonderd gulden nodig had om een drietal schulden uit 1857 aan no-

taris Pieter van de Graft te kunnen inlossen, verhoogde hij de hypotheek op zijn hofstede van tienduizend naar vijftienduizend gulden, tegen een rente van vijf procent per jaar.

Nog meer mishandelingen

In de week voor Pinksteren 1860 wierp Adriaan zich onverhoeds op Maatje en probeerde met zijn arm haar keel dicht te drukken. Het lukte haar de halsknopen van zijn borstrok in handen te krijgen en deze om te draaien, waardoor hij zijn wurgpoging staakte. Hierop stelde Maatje voor dat het beter zou zijn als ze van tafel en bed zouden scheiden, waarmee Adriaan instemde. Haar familie huurde bij winkelier De Graag in de Noordstraat in Middelburg voor een gulden per week een ongemeubileerde kamer en van huis nam ze een bed en een aantal meubels mee. Adriaan zou haar elke week vier gulden betalen voor levensonderhoud. Om daar voorlopig van af te zijn, gaf hij haar eenmalig vijftiengulden. Op 21 augustus 1860 was haar geld op en Maatje keerde noodgedwongen terug naar Sint Laurens, waar ze weer haar intrek nam in de hofstede tegenover de molen. Een brief aan de familie De Ruyter waarin ze schreef dat ze weer naar Adriaan zou terugkeren, eindigde met: "Hij kan toch niet meer als mij dood maken." Omdat ze niet meer bij hem wilde slapen, werd voor Adriaan een bed in het opkamentje neergezet.

De erfenis

Even bleef het rustig in de hofstede aan de Noordweg, maar in oktober ging het weer helemaal mis. Op de eerste van die maand vond de verdeling van de erfenis van de ouders van Maatje plaats en werd het echtpaar uitgenodigd om bij notaris Pieter van de Graft in Middelburg hun deel op te halen. Ze zouden iets meer dan viereenhalfduizend gulden krijgen, door de notaris uit te betalen in een wisselbrief van de stadswisselbank in Middelburg. Hij overhandigde de

brief aan Adriaan op wiens naam hij gesteld was, waarop Maatje vroeg of ze hem ook eens mocht zien. Adriaan overhandigde haar het document en vroeg of ze het in haar tas mee naar huis wilde nemen. Thuis aangekomen wilde hij de wisselbrief weer terughebben, maar Maatje weigerde hem te geven. Ook de volgende morgen bleef zij bij haar standpunt en zei: "Dat krijgt gij niet, het is goed geborgen." Om de wissel terug te krijgen stapte Adriaan een paar dagen later naar deurwaarder Johannes Kulderij, die Maatje op 5 oktober maande het bewuste papier aan haar man te geven, maar zij antwoordde: "Ik heb het niet en kan het dus niet overgeven." Op de vraag waar het zich dan bevond, antwoordde ze: "Ik zeg het niet voor en aleer ik er eerst met de advocaat van de Graft over gesproken heb."

Naar de rechter

Vervolgens stapte Adriaan op 17 oktober 1860 naar de rechter, die hem op 14 november in het gelijk stelde en Maatje, die niet op de rechtszitting was verschenen en daarmee al haar aanspraken was verloren, gelastte binnen acht dagen de wisselbrief aan Adriaan terug te geven. In het dorp begon het op te vallen dat Adriaan Polderman diep in de problemen zat, want toen hij in november de gemeenteraadsvergadering zou bijwonen, bleek hij zo starnakel zat dat het hem niet gelukte om door de wijd openstaande deuren van het gemeentehuis naar binnen te komen. Het kat-en-muisspel nam nu een aanvang. In de eerste week van november liet Maatje bij notaris Pieter van de Graft haar testament dusdanig wijzigen dat Adriaan na haar overlijden geen cent van haar zou erven. Adriaan daarentegen liet eind november een advertentie in de Middelburgsche Courant plaatsen met het verzoek geen geld of goederen voor hem aan zijn vrouw af te geven. Bovendien weigerde hij haar nog langer huishoudgeld te verstrekken en zijn testament veranderde hij in die zin dat al-

leen zijn enige zoon Willem van hem zou erven. Na een maand vluchtte Maatje naar het huis van haar zuster; ze kon de plagerijen van Adriaan niet langer verduren.

Escalatie

Vol goede voornemens begon Adriaan Polderman het jaar 1861. De eerste week al nam hij het besluit om zijn hofstede met inboedel en al te verkopen om zo in één keer van zijn financiële problemen af te zijn. Bovendien hoopte hij dat Maatje door de verhuizing de band met buurman Minderhout zou verbreken. In Vlissingen huurde hij voorlopig voor drie maanden een huis, dat hij direct na de verkoop van de hofstede met zijn vrouw zou betrekken.

De hofstede Molenhof aan de Noordweg voor de afbraak in 1965. De foto is genomen omstreeks 1950.

Hier woonden Adriaan Polderman en zijn vrouw Maatje Kodde. Vanaf 1861 was de hofstede in bezit van de familie Gilde. In 1965 heeft deze familie een nieuwe woning laten bouwen. Het huidige adres is Noordweg 461 en 463. (Coll. F. Volmer)

Om te voorkomen dat Maatje stilletjes spullen uit het huis zou ontvreemden liet hij de sloten zo veranderen dat de ramen en deuren niet meer van binnenuit geopend konden worden. Op een avond in januari kwam Adriaan in zijn ondergoed de kamer van Maatje binnen, die zich juist aan het uitkleden was. Hij wilde haar nog wat gezelschap houden, maar daar was ze niet van gediend en ze stuurde hem de kamer uit. Hij

begon door het huis te ijsberen en kwam af en toe toch haar kamer binnen. Maatje had intussen haar toevlucht gezocht onder een tafel. Nadat Adriaan uiteindelijk naar zijn eigen bed was vertrokken, barricadeerde ze met tafels en stoelen de toegang tot haar kamer om hem de toegang te beletten zodat hij niet alsnog plots voor haar bed zou staan. Zoiets was enkele dagen daarvoor ook al eens gebeurd. Op de vraag van de vrouw van schoolmeester De Ruyter of ze vaak bange dagen had, antwoordde Maatje: "De dagen zijn nog niets, maar de nachten!"

Plannen tot echtscheiding

Halverwege januari ging Maatje naar notaris Pieter van de Graft met de vraag een echtscheiding te regelen. Nadat Van de Graft samen met de rechtbank hiervoor de nodige voorbereidingen had getroffen, nodigde de procureur-generaal Adriaan en Maatje op maandag 28 januari uit voor het eerste verhoor. Adriaan, die de uitnodiging een paar dagen daarvoor had ontvangen, had echter geen zin om te komen omdat uitgerekend die maandag de eerste kijkdag op de hofstede was. Daarop werd in overleg met notaris Th. van Uye Pieterse en de procureur besloten dat hij thuis mocht blijven. Op de vrijdag voor de verdwijning van zijn vrouw haalde Adriaan samen met Aaltje Jongepier, die een paar keer per week kwam wassen en schuren, de appels en mispels uit de bedstede in de slaapkamer van Maatje. Maatje, die wel begreep wat hij van plan was, werd nu zo bang dat ze notaris Van de Graft, die juist die dag op het kasteel Popkensburg aanwezig was, vroeg of ze niet haar intrek zolang bij hem kon nemen. Dat bleek echter onmogelijk. Wel werd geregeld dat de hofstede door de veldwachter in de gaten gehouden zou worden. Zaterdag vertelde Maatje het echtpaar De Ruyter dat Adriaan haar om het leven wilde brengen. Om zich te kunnen verdedigen had ze een zakje met zand in haar bed gelegd. En diezelfde

zaterdag bracht Adriaan zijn beddengoed, alsmede een houten en een ijzeren hamer, over naar de bedstede. Toen hij later die dag weer eens een woordenwisseling had met zijn vrouw, hoorde Aaltje Jongepier hem zeggen: "Er is nu al zoveel gebeurd, het zal voor u op het ergste uitlopen."

Enkele sieraden en de hofstede verkocht

Op maandagmorgen 28 januari 1861 verscheen Maatje niet op de afgesproken tijd bij haar raadsman Jacob van de Graft, waarop deze naar de hofstede ging om bij Adriaan te informeren naar de verblijfplaats van zijn vrouw. Adriaan vertelde dat ze 's morgens om zeven uur de woning had verlaten en dat hij haar sindsdien ook niet meer had gezien. Hij voegde eraan toe dat men zich niet ongerust over haar behoefde te maken, want ze zou vanzelf wel weer terugkomen. Hetzelfde verhaal vertelde hij tegen Maatjes broer Leijn, die enige tijd later kwam vragen waar zijn zuster was. Maatje kwam echter niet meer opdagen. Op 1 februari 1861 werd door notaris Van Uye Pieters om 11 uur 's morgens in de Abdij te Middelburg de "hofstede met huizing, schuur en verderen timmer en 8 bunder, 20 roeden, 15 ellen extra vruchtbare wei- en zaailanden, boomgaard en bos" van Adriaan Polderman verkocht. Koper werd gemeentebode Pieter Gilde voor een bedrag van iets meer dan tienduizend gulden.

In de Middelburgsche Courant van zaterdag 2 februari liet Polderman een advertentie plaatsen waarin hij een bedrag van honderd gulden uitloofde voor degene die zou kunnen vertellen waar zijn echtgenote zich bevond. Op dezelfde dag viste veldwachter Izaak Petillon met een rijf een laken met drie stenen erin uit de sloot achter de hofstede van Polderman. Omdat op het laken bloedsporen werden aangetroffen, liet de rechter-commissaris van de rechtbank in Middelburg Adriaan Polderman in voorlopige hechtenis nemen op verdenking van

moord op zijn vrouw. De vrijdag daarop vond de verkoop van de inboedel plaats.

HONDERD GULDEN

BELOONING wordt door den ondergeteekende uitgelooft voor hem, die voldoende aanwijzing geven kan omtrent de tegenwoordige verblijfplaats van des ondergeteekenden Huisvrouw MAATJE KODDE, welke op Maandag den 28 Januarij laatstleden, des morgens ten 7 ure, de gemeenschappelijke woning te St. Laurens heeft verlaten. De uitbetaling zal geschieden ten Kantore van den Notaris TH. VAN UIJE PIETERSE, te Vlissingen. St. Laurens, 1 Febr. 1861. ADRIAAN POLDERMAN.

Advertentie Middelburgsche Courant 2-2-1861. Bron: delpher.nl

Maatje gevonden

Omdat justitie nog geen enkel spoor van Maatje had gevonden, riepen haar broers en zusters de hulp in van de Domburger Marinus Paauwe die gewoon was op landerijen naar oude beenderen en andere oude voorwerpen te zoeken. Hiervoor gebruikte hij een tinboor of een lange grondboor. Paauwe kreeg van Pieter Gilde verlof om onderzoek te doen op diens pas verworven hofstede en ging op zaterdag 16 februari aan de slag. Na enig zoeken meende hij in de schuur, op de plaats waar de voederbak van de paarden gewoonlijk stond, omgewoelde grond te zien. Hij begon te graven en stootte op een menselijke arm, waarop hij onmiddellijk stopte en zijn vondst in Middelburg op het stadhuis ging melden.

De lijkschouwing

Dokter De Marré was juist op het Middelburgse stadhuis aanwezig toen Paauwe kwam vertellen dat het lijk van Maatje vermoedelijk gevonden was. Met de rechter-commissaris en Paauwe ging de dokter naar Sint Laurens, waar het lijk verder werd opgegraven. Nadat dokter De Marré het gezicht van de dode, die niet stonk en ook nog niet in staat van ontbinding verkeerde, met een spons had schoongewassen, werd duidelijk dat men hier inderdaad met het lijk van Maatje van doen had. Op een berrie bracht men haar over naar een leslokaal van de Geneeskundige Kliniek in Middelburg, waar de lijkschouwing plaatsvond. Maatje Kodde

bleek verwondingen aan de linkerzijde van haar hoofd en bij haar oog te hebben, terwijl een wond in haar onderbuik vermoedelijk veroorzaakt was door aanraking met de grondboor. Door het ingetreden ontbindingsproces liet de huid van haar handen iets los. Adriaan werd uit de gevangenis gehaald en overgebracht naar de Geneeskundige Kliniek en toen men hem met het lijk van zijn vrouw confronteerde, viel hij flauw. Weer bij bewustzijn beweerde hij eerst de dode niet te kennen, maar nadat de omstanders hem verzekerd hadden dat dit Maatje was, bekende hij de moord.

De fatale nacht

Uit het onderzoek dat volgde, bleek dat op de avond voordat Maatje Kodde spoorloos verdween, veldwachter Petillon, die de opdracht had gekregen de gebrouilleerde echtelieden in de gaten te houden, om half acht nog de hofstede had bezocht. Hij had het echtpaar aan de koffie aangetroffen en Adriaan had zijn vrouw plagend toegevoegd dat ze binnenkort in Vlissingen zouden wonen. Petillon had geen reden gezien om nog langer te blijven; er was geen ruzie, dus hij kon ze wel alleen laten. Buiten was hij de boel toch nog even in de gaten blijven houden totdat het licht uitging en na nog een keer aan de ramen en deuren geluisterd te hebben, had hij het erf verlaten. Adriaan had zijn bed in tegengestelde richting opgemaakt, zodat hij met zijn hoofd aan het voeteneinde lag. Zo kon hij door een kier van de bedsteedeur zien wat Maatje deed. Ze kleepte zich maar gedeeltelijk uit. Haar vijf rokken hield ze aan om in geval van nood te kunnen vluchten, en dat zou geen gemakkelijke opgave zijn omdat alle deuren vergrendeld waren, behalve de deur van de bakkeet, die met een haak aan de binnenzijde was gesloten. Toen het goed en wel stil was geworden en Maatje vermoedelijk in slaap was gevallen, had Adriaan om half tien de bedsteedeuren geopend en was hij

stilletjes naar buiten geslopen, had daar een vuurlepel gepakt en was daarmee naar het bed van Maatje geslopen om haar bewusteloos te slaan. Daarna had hij haar hoofd net zo lang op een kussen gedrukt tot ze gestikt was en haar lichaam verslapte. Bij het licht van een lantaarn had Adriaan zich ervan overtuigd dat Maatje dood was en hij had een slok jenever op de 'goede afloop' genomen. Vervolgens had hij het slachtoffer van haar rokken ontdaan en de deur tussen de bakkeet en de paardenstal geopend. Terug in de kamer had hij een laken over haar gezicht gegooid en haar met haar hoofd onder zijn linkerarm de paardenstal ingesleept. Daar had hij haar benen met een touw aan elkaar geknoopt en haar naar een hoek van de schuur gesleept. Bij de voederbak van de paarden had hij een kuil van anderhalve meter lang, vijfenzeventig centimeter breed en ongeveer negentig centimeter diep gegraven, waar hij haar in liet zakken, eerst haar bovenlijf en daarna haar voeten. Met het touw kon hij het lijk rechtekken. Vervolgens had hij het touw afgesneden en de kuil dichtgegooid. Hij had de grond goed aangestampd en de plek gecamoufleerd door er wat vuil stro overheen te strooien. Het laken waarin hij zijn vrouw had vervoerd, had hij meteen naar het achtereinde van zijn erf gebracht en verstopt onder het ijs van een bevroren sloot. Terug in huis had hij het bebloede hoofdkussen dat hij gebruikt had om haar in te laten stikken, op zijn eigen bed gelegd. Tijdens het onderzoek beweerde hij dat hij een bloedneus had gehad. Haar omslagdoek verbrandde hij in de haard en haar paraplu verstopte hij in het kabinet, zodat het net leek of ze het huis had verlaten. Het was inmiddels drie uur 's nachts toen Adriaan terug in zijn bedstee was gekropen.

Ter dood veroordeeld

Het verhaal dat Adriaan vertelde, is ietwat anders dan hierboven beschreven staat. Hij beweerde dat Maatje rond halftien uit

haar bed wilde stappen en omdat hij vermoedde dat ze stilletjes naar buiten wilde gaan om nog een bezoek aan buurman Minderhout te brengen, was ook hij uit zijn bedstee gestapt en op haar toegelopen. Omdat ze bang was dat hij haar wat wilde aandoen, had ze een vuurlepel gegrepen die bij haar bed lag en was hiermee op hem beginnen in te slaan. Uit zelfverdediging had hij de lepel van haar afgepakt en haar een klap op het hoofd gegeven, waardoor ze bewusteloos voorover op haar bed was gevallen. Daarna had hij haar op een kussen gedrukt tot ze was gestikt. In de week van 27 juni tot 3 juli 1861 vond bij het Gerechtshof te Middelburg het proces plaats in de zaak tegen Adriaan Polderman. Op de laatste dag werd hij schuldig verklaard aan de moord op zijn vrouw Maatje Kodde en veroordeeld tot de doodstraf, uit te voeren op een schavot te Middelburg. Eind november 1861 verleende koning Willem III gratie aan Adriaan Polderman. De straf werd omgezet in twintig jaar tuchthuis. Op 4 december 1861 werd hij vanuit de Middelburgse strafgevangenis per stoomboot overgebracht naar Rotterdam om vandaar verder naar een gevangenis in Leeuwarden te worden vervoerd. Daar heeft hij iets meer dan drie jaar van zijn straf uitgezeten. Op 27 april 1865, 's morgens om zeven uur, overleed Adriaan Polderman op 55-jarige leeftijd. Zijn zoon Willem erfde de helft van een hofstede onder Middelburg en nog wat land in Ritthem, afkomstig uit het bezit van zijn moeder, Pieterella Davidse.

Nawoord door inzender Hans Snellenberg

Deze moord staat uitgebreid beschreven in jaargang 33 nr. 1 (januari 2004) van de Heemkundige Kring Walcheren (hkwacheren.nl) in een artikel geschreven door J.H. Midavaine. De schrijver en de Heemkundige Kring Walcheren hebben toestemming verleend dit artikel over te nemen met vermelding van de bron. Maatje Kodde is een dochter van Simon Pieterse Kodde en

Martina Leinsdr de Visser, voorouders van de kleinzoon/schoondochter van de inzender.

Een bijzondere toevoeging wil ik in dit geval aan het artikel doen. Een tante van Maatje, de zus van haar vader, Jacoba Pieterse (Kodde) heeft tijdens de Franse bezetting van Walcheren een Franse soldaat met een wafeltang vermoord. Uit wraak is daarna de boerderij, waar zij woonde, door

brand verwoest. Ook is er aan dit voorval in het NPO-Radio 5-programma *Thuis op 5* op zaterdag 19 juni 2021 door radiomaker Milou van Ommen, redacteur en producer bij de EO, aandacht besteed. Dit gebeurde als onderdeel van een serie, die gedurende een aantal weken werd uitgezonden, waarin moordplekken in één van onze provincies centraal stonden. Men kan de uitzending online terugluisteren via nporadio5.nl.

Jan van der Kroef, van schipper tot boef

door Ina Budde-Korver

Je kunt ze in de beste families tegenkomen: personen die op enig moment van het rechte pad af raken. Soms blijft het bij één misstap, maar er zijn er ook die het gezegde “eens een dief, altijd een dief” letterlijk nemen, en daardoor van de ene gevangenis in de andere belanden. Zo iemand was Jan van der Kroef. Hij was de echtgenoot van een halfzuster van mijn betovergrootmoeder Marretje Korver.

Jan van der Kroef trouwde in 1814 te Wilnis met Maria Kerver, de oudste dochter van veenman Dirk Kerver/Korver en Trijntje Boot. Hij was toen 30 jaar oud, en schipper van beroep, Maria was tien jaar jonger.

Als schipper zal hij wel vaak onderweg zijn geweest, maar het lijkt erop dat Jan, zelfs voor een schipper, wel erg uithuizig was. Kinderen Van der Kroef werden er althans niet door hem aangegeven bij de burgerlijke stand van Wilnis. Maria, die in 1816 lidmaat op belijdenis was geworden van de Nederduits Gereformeerde kerk te Wilnis, vertrok volgens het lidmatenboek van deze kerk in 1827 met onvolledige attestatie naar Oudewater. Maar waar was haar man Jan van der Kroef? Hij was toch niet overleden? Dat bleek pas 2-5-1845 het geval te zijn, en hij stierf niet in Wilnis of Oudewater, maar in Hoorn. Het in de akte genoemde adres was: het eiland. Waarschijnlijk werd daarmee het Oostereiland bedoeld, waar de

gevangenis stond. Het inschrijvingsregister van deze gevangenis (Noord-Hollands Archief 73-477, Register van inschrijving van gevangenen, volgnr. 3755) bood nadere informatie over Jan van der Kroef.

Hij werd 27-1-1845 in Utrecht veroordeeld tot 5 jaar gevangenisstraf wegens diefstal, ingang straf 11-2-1845, einde straf 11-2-1850. Eerdere vonnissen: Haarlem 1822: diefstal 5 jaar.

Hof van Assisen Amsterdam 19-7-1826: 1/2 uur te pronk staan, 7 jaar gevangenis Leeuwarden.

Hof van Assisen 's-Gravenhage 22-7-1833: geseling, brandmerk met de strop en 8 jaar gevangenis Woerden. Die straffen waren niet mis; het zal niet om het stelen van een brood zijn gegaan.

Kasteel van Woerden 1851, van 1830 tot 1860 strafgevangenis voor mannen. Collectie RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, fotonr. P0072-A

Volgens een index van het bevolkingsregister van Woerden 1841 vertrok Jan van der Kroef, gevangenummer 684, op 26-7-1841 uit de gevangenis van Woerden naar Wilnis. Hij moet dus van 1822 tot juli 1841 ongeveer continu in de gevangenis hebben gezeten, en daar zou nog eens vijf jaar zijn bijgekomen als hij in 1845 niet was overleden. Waar hij voor en na deze periode verbleef is niet te achterhalen, maar zijn laatste woonplaats voordat hij in Hoorn terechtkwam was Vinkeveen.

Hoe zou het Jan zijn vergaan na zijn vrijlating? Hij ging naar Wilnis, maar zijn vrouw woonde daar niet meer en zijn ouders waren dood. Hij had wel familie in Wilnis en Vinkeveen, maar het is de vraag of hij daar met open armen werd ontvangen. Werkgevers stonden waarschijnlijk ook niet te trappelen om een ex-gevangene in dienst te nemen. Mogelijk heeft hij hulp gehad van de in 1823 opgerichte vereniging *Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen*, een (particuliere) voorloper van de huidige reclassering. Hoewel dit genootschap misschien meer gericht was op het zieleheil van gedetineerden dan op praktische hulp bij terugkeer in de maatschappij. En een mens moet wel eten. Het is hem gelukt tot januari 1845 op vrije voeten te blijven, daarna ging het weer mis.

Wat was die Jan van der Kroef voor een man?: een hardleerse schurk of een arme sloeber die af en toe geen andere mogelijkheid zag dan het overtreden van het gebod: "gij zult niet stelen"?

Zou hij nog wel eens contact hebben gehad met zijn vrouw, en zou hij hebben geweten dat zij tijdens zijn afwezigheid vier kinderen had gekregen? Het jongste kind, Maria, geboren in 1831, kreeg zelfs zijn naam, hoewel het zeer onwaarschijnlijk is dat hij daarvan de vader was.

Maria Kerver, vanaf 1827 inwoonster van Oudewater, was al eerder in die plaats geweest. Op 27-12-1823 werd daar door

stads-vroedvrouw Aletta Maria Melder aangifte gedaan van de geboorte op de 26ste van een jongetje genaamd Pieter, toenaam Kerver. Moeder was Maria Kerver, ongehuwd, 30 jr, naaister woonachtig te Wilnis. In de kerkeradsvergadering van de NG kerk van Oudewater 2-2-1824 werd het verzoek tot doop van dit "onechte" kind van Maria in het bijzijn van de moeder besproken: volgens de wet was het dopen van dergelijke kinderen toegestaan, *mits streng gestraft*. Pieter mocht daarom worden gedoopt, maar de kerkeraad van Wilnis moest daarover wel worden geïnformeerd.

Op 23-2-1828 werd in Oudewater geboren en door de stads-vroedvrouw aangegeven Maria Kervel, dochter van Maria Kervel, 34 jr, naaister, *zich ophoudende binnen deze gemeente*.

In de marge van de akte staat vermeld: *huisvrouw van Jan van der Kroef zonder beroep, wiens ouderdom en woonplaats onbekend is*. Dit kind overleed twee jaar later als Maria Kerver, dochter van Maria Kerver, naaister, ongehuwd, op het adres Oudewater, huis 26.

Op hetzelfde adres werd 7-2-1830 Alida Kervel geboren, die maar 8 dagen leefde en in het overlijdensregister van Oudewater werd ingeschreven als Alida Kurver, kind van Maria Kurver, ongehuwd.

Het vierde kind, Maria, geboren 1-10-1831, werd in het geboorteregister opgenomen met de achternaam Van der Kroef, en zou haar verdere leven zo blijven heten. Als moeder van dit kind werd genoemd: Maria Kervel, 36 jr, naaister wonende te Oudewater, huisvrouw van Johannes van der Kroef, 38 jr, zonder beroep, gedetineerd in Hoorn. Zowel bij de leeftijd van Jan van der Kroef als bij zijn verblijfplaats valt een vraagteken te zetten. In 1831 was hij 48, en volgens de gegevens uit het inschrijvingsregister van Hoorn zou hij toen in de gevangenis in Leeuwarden hebben gezeten. In elk geval was hij daar in 1829, want hij wordt vermeld

in de volkstelling van Leeuwarden van dat jaar.

Maria Kerver stierf 7-8-1866 op 72-jarige leeftijd in Oudewater, Leeuwing[er]straat 16. Volgens de overlijdensakte was zij wettig gescheiden echtgenote van Jan van der Kroeg, overleden. Of zij inderdaad gescheiden waren valt te betwijfelen. Een aantekening daarvan in de kantlijn van hun huwelijksakte ontbreekt.

Jan van der Kroef, van schipper tot boef? Op Kroef rijmt ook: droef.

Jan van der Kroef, ged. Wilnis 19-10-1783, schipper, overl. Hoorn 2-5-1845, zoon van Jan van der Kroef en Emmetje/Emmetje Versloot, tr. Wilnis 30-3-1814 Maria Kerver, ged. Wilnis 13-10-1793, naaister, overl. Oudewater 7-8-1866, dochter van Dirk Kerver/Korver en Trijntje Boot.

Kinderen van Maria Kerver:

1. Pieter Kerver, geb. Oudewater 26-12-1823, baander, lijndraaijer, overl. Schoonhoven 23-6-1884, tr. Oudewater 17-11-1848 Petronella van Willigen, wed. van Willem Verschoor, geb. Schoonhoven ca 1810, overl. Schoonhoven 10-7-1900, dochter van Claas van Willigen en Josina de Jong.
2. Maria Kervel, geb. Oudewater 23-2-1828, overl. Oudewater 29-8-1830.
3. Alida Kervel, geb. Oudewater 7-2-1830, overl. Oudewater 15-2-1830.
4. Maria van der Kroef, geb. Oudewater 1-10-1831, overl. Oudewater 6-4-1914, tr. Oudewater 10-8-1876 Dirk van der Klis, lijndraaijer, winkelier, geb. Oudewater 1-8-1845, overl. Loosduinen 23-4-1917, zoon van Cornelis van der Klis en Cornelia de Wilde.

Een bruiloft met een staartje

door Jelle Kaastra

Voorwoord

Dit verhaal gaat niet over de dader van een misdrijf, maar over een slachtoffer daarvan, namelijk mijn voorouder Tjeerd Kaastra

De bruiloft

“Tjeerd, we moeten eruit!” Wyske port Tjeerd in zijn zij, en snel klimmen beiden op dit vroege tijdstip uit de bedstede.

“Heb jij goed geslapen?”

“Nou, niet zo goed. Het zal stil worden, straks zonder Wypkje.”

“Maar ze heeft een goede man gevonden. Ruurd weet alles van het tuindersvak, dus ze zullen genoeg te eten krijgen.”

“Ja, dus niet klagen. Vandaag vieren we feest!”

Op deze zondag 30 april in het jaar 1809 is iedereen in het huis van Tjeerd en Wyske al vroeg uit de veren. Vandaag is de grote dag, het eerste kuiken verlaat het nest. Wyp-

kje, de oudste dochter, trouwt met Ruurd. Hij is gardenier en telg uit een familie die al minstens drie generaties lang in Leeuwarden en Huizum groenten en fruit teelt.

De bruid wordt vandaag helemaal in de “pronk” gezet, met haar mooiste zondagse kleding. Over de kleurrijke jurk komt een witte kanten halsdoek, en om haar middel draagt ze een witte kanten schort. De gebruikelijke Friese witte kanten muts met oorijzer siert haar hoofd. Het oorijzer is van zilver, goud is alleen weggelegd voor de rijkere mensen. Het gezelschap, bestaande uit de bruid, haar ouders en haar twee broers en twee zussen vertrekken op deze frisse dag al vroeg naar de kerk.

Het zal vandaag extra vol worden, want vandaag trouwen er twee bruidsparen. Naast de gebruikelijke kerkgangers zullen er veel familieleden van beide bruidsparen aanwezig zijn. Bruidegom Ruurd heeft beide ouders nog, en net als Wypkje heeft ook hij

twee broers en twee zussen. Verder wonen er veel neven en nichten van hem in Leeuwarden en omgeving, die ongetwijfeld present zullen zijn. De meeste ooms en tantes van Wypkje wonen op een paar uur lopen van Huizum, en zij zullen dus niet allemaal aanwezig kunnen zijn. Het andere paar komt uit boerenfamilies, en die bruid kan zich een gouden oorijzer permitteren.

Tjeerd doet als laatste van het gezelschap de deur op slot. Er heerst veel armoede in deze tijd en landlopers en gelegenhedsvievers zwerven vaak in de omgeving rond. Hij ziet nog net buurman Roel schielijk naar binnen schieten. Roel, een jonge turfdrager van 25 jaar en analfabeet, woont met zijn kleine gezin in het achterhuis, dat hij van Tjeerd huurt. Het is een wat merkwaardige en stugge man. Eén van de diaconen vertelde onlangs nog aan Tjeerd, hoe Roel pertinent geweigerd had om steun van de diaconie aan te nemen, hoewel iedereen in het dorp wist onder wat voor armoedige omstandigheden hij leefde.⁵ Maar dat doet nu niet ter zake voor Tjeerd. Vandaag is het feest!

Het feestelijke gezelschap gebruikt de valbrug over de Wirdumervaart om in de oude dorpskom te komen. Na een paar minuten zijn ze al bij de dorpskerk met de typisch Friese zadeldactoren. Bij binnenkomst in dit monumentale kerkje speelt het eeuwenoude orgel.⁶ Dominee Wesselius, die hier inmiddels al dertien jaar staat, houdt zoals gebruikelijk zijn zondagse preek.

Onder de preek dwalen de gedachten van Tjeerd even af. Alweer 28 jaar geleden zat hij met Wyske op dezelfde plek waar nu zijn dochter en bijna schoonzoon zitten. Wat

kunnen ze met dankbaarheid terugkijken op deze afgelopen periode. Het was hard werken, maar er is genoeg te eten en er blijft nog wat over.

Na de lange preek met tussenzang leest dominee het klassieke huwelijksformulier voor.⁷ Na een minuut of vijf is dan het moment aangebroken, waarop de bruidegom en bruid hun jawoord geven op de gestelde vragen, en in dit geval geldt dat uiteraard voor beide paren. Bruidegom en bruid geven elkaar de rechterhand. Terwijl de dominee hen de handen oplegt, zingt de gemeente hen, begeleid door het orgel, Psalm 134:2 toe, zoals dat destijds gebruikelijk was:

*Heft uwe handen naar omhoog,
Slaat naar het Heiligdom uw oog,
En knielt eerbiedig voor Hem neer;
Looft, looft nu aller heren HEER.*

Er zijn vandaag geen dopelingen, anders had de kerkdienst nog langer geduurd. Tenslotte geeft dominee de gemeente de zegen mee. Dan is de dienst afgelopen, en onder feestelijk klokgelui verlaat het gezelschap in een uitbundige stemming de kerk.

De stoet vertrekt naar het huis van de ouders van Ruurd. Dat is groot genoeg om alle gasten te ontvangen. Onderweg passeren ze het huis van Tjeerd en Wyske. Wyske haalt nog snel wat uit huis om mee te nemen voor het feest en doet de deur weer goed op slot. In het huis van Ruurds ouders wordt een feestmaal aangericht, en geestrijk vocht verhoogt de stemming. Tussendoor worden allerlei korte geestige of boertige stukjes opgevoerd. Terwijl buiten zo nu en dan een hagelbui met geraas naar beneden komt,⁸ is er

⁵Roel Douwes en de diaconie van Huizum: Not. Arch. 79006, 97 van 1-12-1812 (voor de leesbaarheid van het verhaal hier eerder vermeld)

⁶kerk en orgel Huizum: aldefrysketjerken.nl

⁷gang van zaken bij een kerkelijk huwelijk: Hoofdstuk 23 in De openbare eeredienst der Nederl. Hervormde kerk in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw—G.D.J. Schotel (1870), tweede druk, Sijthoff, Leiden, en D. van Duijvenbode, Confessioneel Credo jaargang 133, nr. 10, p. 1 (13-5-2021)

⁸weer op 30-4-1809: www.genealogieonline.nl/over-de-dag/1809/04/30

binnen des te meer reden om nog lang gezellig bij elkaar te blijven.

Een van de consumpties op het feest raakt op. Maar geen probleem. Moeder Wyske stuurt haar 15-jarige dochter Aafke om half vier naar huis om de boodschap op te halen.⁹ De ouders van Ruurd wonen vlak bij hen, dus is ze al snel thuis. Buiten hoort ze de hoogzwangere achterbuurvrouw heel hard roepen: “Roel, Roel!” Aafke ziet echter niemand. Ze draait de voordeur met een sleutel open. Dan krijgt ze de schrik van haar leven.

In de voorkamer staat buurman Roel. Ook Roel schrikt ontzettend, en loopt dadelijk langs Aafke de voordeur uit.

Aafke blijft even verstijfd van schrik staan, en rent dan snel terug naar het huis van Ruurds ouders. Buiten adem vertelt ze haar ouders wat er gebeurd is. Tjeerd bedenkt zich geen ogenblik, en gaat onmiddellijk naar het huis van Roel.

“Roel, wat had je te doen in mijn huis?”

Roel geeft geen antwoord en blijft zwijgen. Intussen komen er bij zijn voordeur zeer veel mensen samen, zowel bruiloftsgasten als toevallige passanten uit Huizum en Leeuwarden die hun zondagse ommetje maken. Roel wil niet publiek aan de kaak gesteld worden, en roept Tjeerd alleen bij hem binnen.

Tjeerd herhaalt zijn vraag. Roel laat alleen los dat hij boven de hanenbalken op de plek waar hun wederzijdse zolders door planken gescheiden zijn, een doortocht heeft gemaakt.

Tjeerd gaat meteen naar zijn eigen huis. Door de voorkamer aan de straatkant komt hij in de erachter gelegen eetkamer, die op de begane grond met een muur van de woning van Roel gescheiden is. In de eetka-

mer ziet hij dat het luik dat naar de zolder leidt openstaat. Zelf gebruikt hij dat luik niet meer. Snel pakt hij een ladder en kijkt op de zolder. Hij ziet dat inderdaad de planken tussen beide zolders waren weggescheurd of gebroken. Roel heeft zich dus via de zolder door het luik in de eetkamer naar beneden laten zakken, en is vervolgens naar de voorkamer gegaan, waar Aafke hem verraste.

Wyske heeft inmiddels goed in hun huis rondgekeken of ze iets missen, maar alles schijnt er nog te zijn. Samen met Tjeerd gaat ze nog een keer naar Roel.

Wyske vraagt ook: “Roel, wat deed je in mijn huis terwijl er niemand was?”

Het enige antwoord dat van zijn lippen komt, is: “Dat weet ik niet, ik word daartoe gedreven.”

Inmiddels is de baljuw¹⁰ van Leeuwarderadeel geïnformeerd en wordt Roel door diens helpers in het rechtshuis van de grietenij¹¹ in Huizum vastgezet, waar hij de nacht door moet brengen.

De volgende dag worden Aafke, Tjeerd en Wyske opgeroepen om voor de baljuw hun getuigenverklaring te laten vastleggen. Onder ede leggen ze hun verklaring af, en ondertekenen die alle drie.

Als laatste wordt Roel door de baljuw gehoord. Hij ontkent dat hij in het huis van de burens is geweest, dat hij ook geen planken weggebroken heeft om binnen te komen, en dat hij ook niet weet waarom op die tijd zoveel volk bij elkaar is geweest, maar hij denkt dat dat door de bruiloft komt. Hij is inderdaad een merkwaardig persoon.

Helaas houdt het verhaal hier op. Omdat er niets vermist wordt, is het waarschijnlijk met een sisser afgelopen voor Roel. Hij woont echter niet lang meer in het achterhuis van Tjeerd en Wyske. . . .

⁹Insluiping door Roel Douwes: Nedergerecht Leeuwarderadeel, informatieboek D8, inv. nr. 11, p. 37-39

¹⁰In de Franse tijd de benaming voor het hoofd van de justitie in de gemeente

¹¹Friese plattelandsgemeente

Een “nuvere” schoonfamilie

door Jelle Kaastra

Voorwoord

Dit verhaal is voor de leesbaarheid in de vorm van een dialoog geschreven. Het is niet bekend of deze dialoog tussen Jan Ankringa en Tjeerd Kaastra heeft plaatsgevonden. Maar het zou gekund hebben. In ieder geval zijn de zaken waar ze over spreken allemaal historisch juist. Het draait om Tjeerds dochter Aafke, die met Hessel Hommema zal gaan trouwen. Diens gelijknamige grootvader kwam een aantal keren op merkwaardige wijze in aanraking met justitie, zoals uit dit verhaal blijkt.

Een ontmoeting

Het is maandagochtend 15 oktober 1821. Op deze zachte herfstdag wandelt veldwachter Jan Ankringa naar huis voor het middagmaal. Hij komt zoals wel vaker van het gemeentehuis van Leeuwarderadeel, dat aan de Schrans in Huizum ligt. Het is een korte wandeling over de Huizumerlaan naar zijn huis in Huizum-Dorp. Vlak voor hij bij zijn eigen huis aankomt ziet hij Tjeerd Kaastra bij de deur van diens huis staan.

Jan maakt meteen een praatje. “Hallo Tjeerd, nog gefeliciteerd met je kleinzoon! Ik heb net nog mijn handtekening onder zijn geboorteakte gezet.”

Jan doet dat wel vaker, wanneer hij toevallig op het gemeentehuis is voor overleg, en wanneer de jonge vader in alle drukte vergeten is om zelf getuigen mee te nemen.

“Je hoeveelste kleinkind is dit nu?”

“Ruurd is alweer ons zestiende kleinkind. Een prachtkind van Wypkje en haar man. En, naar we hopen, ook niet ons laatste kleinkind. Onze jongste dochter Aafke heeft ook een feint¹² gevonden. Ze willen volgend jaar trouwen. Het doet ons wat zeer, want ze

is het laatste kuiken dat het nest gaat verlaten. Maar ik mag niet klagen, want hij heeft een goed vak geleerd en is bemiddeld genoeg om goed voor Aafke te zorgen.”

“Je maakt me nieuwgierig. Wie is het?”

“Je zult hem wel niet kennen. Hij is het enig overgebleven kind van de jaren her overleden chirurgijn van Sint Annaparochie. Zijn moeder leeft nog wel, en is hertrouwd met een collega-gardenier uit Finkum. De jongen zelf is wat anders gaan doen. Zijn voogd was bakker in Sint Annaparochie, en die heeft hem voor het afmaken van zijn opleiding voor een poosje bij een bakker in Baard in de leer gedaan. Hij is nu klaar, en wil zijn eigen bakkersbedrijf beginnen. O ja, je vroeg hoe hij heette. Zijn naam is Hessel Hommema.”

Jan spijt zijn oren. Hoort hij het goed? Hij kijkt even bedenkelijk. Hij kent vrijwel iedereen in de grietenij, en vooral de mensen die om wat voor reden dan ook opvallen.

“Is er wat, Jan?”

“Nou, ik hoop voor je dochter maar dat hij meer kan dan zoete broodjes bakken, en dat hij wat anders is dan sommige familieleden van hem.”

“Hoe bedoel je?”

“Hmm, kan ik dat wel zeggen? Nou ja, het is vrij algemeen bekend, en niet echt een dienstgeheim. Die Hommema’s zijn nogal nuvere¹³ mensen. Waar zal ik beginnen? Laat ik maar bij het onschuldigste beginnen.”

“Kom even binnen, Jan,” zegt Tjeerd.

“Goed, ik heb nog wel even wat tijd.”

Jan komt binnen en gaat op zijn praatstoel zitten. Ook Wytse, de vrouw van Tjeerd, schuift aan.

“Je weet vast nog wel dat we hier ver-

¹²vriend

¹³vreemd, merkwaardig

leden jaar september een zonsverduistering hadden”.

“Ja, dat weet ik nog goed. Het werd even bijna helemaal donker op het land, en de zwaluwen gingen terug naar hun nest.”

“Precies! Nou, die zonsverduistering was exact voorspeld door ene Arjen Roelofs uit Hijum¹⁴. Sommigen zeggen dat hij een genie is, want hij heeft alleen maar de dorpschool gevolgd en kan dat soort ingewikkelde berekeningen maken. En samen met zijn broers maakt hij de beste sterrenkijkers die er zijn. Ik heb die verduistering bij zijn boerderij gezien. Ik moest daar zijn om een oogje in het zeil te houden, of alles wel ordelijk verliep. Hij had veel mensen uitgenodigd om de verduistering te aanschouwen. Ook die bekende Eise Eisinga uit Franeker was er, en de gouverneur van Friesland. Die laatste moest ik begeleiden.”

“Boeiend hoor, maar wat heeft dat met onze aanstaande schoonzoon Hessel Hommema te maken?”

“Nou, Arjen Roelofs huurt de stamboerderij van de Hommema’s in Hijum, samen met zijn twee broers en twee zussen. Ze zijn of waren allemaal ongetrouwd, en leven voor de wetenschap. Ze lopen de hele dag met hun hoofd tussen de sterren. Alleen één van de zussen is getrouwd¹⁵, en zij is de stiefmoeder van Hessels vader. Zij leeft nog steeds, maar ik zou er niet op rekenen dat je haar broer Arjen op de bruiloft van je dochter zult zien.”

“Hoezo niet?”

“Die broers gaan zelden uit, tenzij ze

denken daar iets nieuws voor de kunst of wetenschap te kunnen opdoen.”

“Goed, maar je hebt het nu alleen over de stief-familie gehad.”

“Ja, nu komt het. Jouw aanstaande schoonzoon is vernoemd naar zijn grootvader, Hessel Lolkes Hommema. Die was boer en belastingontvanger te Finkum.¹⁶ Dat zal je aanstaande schoonzoon ook wel verteld hebben. Een goed milieu, zou je denken.”

“Jazeker.”

“Maar hier op het gemeentehuis in Huizum gaan de verhalen over hem nog rond. Hij was kerkvoogd in Finkum en getrouwd met de dochter van de plaatselijke dominee Hanecroot. Het moet kort voor kerst gebeurd zijn¹⁷.

Terwijl zijn zwangere vrouw alleen thuis op hem zat te wachten, was meneer naar de stad gegaan. In Leeuwarden had hij Dirk van der Meer uit Stiens ontmoet, en beide heren hielden op de weg terug naar huis een kroegtocht. Overal waar ze maar konden nuttigden ze onderweg een “zoopje”. In Dirks woonplaats Stiens aangekomen, troffen ze in de kroeg Dirks zoon, die zich bij hen aansloot.

Maar de vrouw van Dirk¹⁸ wist precies waar ze haar man kon vinden. Zij maakte een eind aan de zo overvloedig beklonken verbroedering, en schold Hessel uit. De drinkebroers Dirk en diens zoon sloten zich weldra bij de scheldkanonnade van de vrouw aan. Toen liet de zwaar beschonken Hessel zich iets ontglippen wat hem duur kwam te staan. Hij wees naar Dirk, en zei:

¹⁴Deze self-made man heeft ook nog vier overgangen van Mercurius voor de zon berekend en waargenomen, een voor die tijd ongeëvenaarde prestatie. Zie H. Nieuwenhuis, *Arjen Roelofs (1754–1828), een vergeten genie*, in *Zenit*, december 2003; W van Peyma, *Levensberigten van Arjen Roelofs, in leven broeder der orde van den Nederlandschen Leeuw en landbouwer te Hyum, Franeker, G. Ypma, 1829*

¹⁵Ljlsbeth Roelofs Roelofs (1748–1828)

¹⁶Hessel Lolkes Hommema (1733–1792)

¹⁷Zie de samenvatting van het gebeuren op zaterdagavond 22 december 1764 in *De heraut* voor de gereformeerde kerken in Nederland, 1933, no 2871, 29-1-1933

¹⁸Dirk van der Meer (1721–1775), rentenier, gehuwd met Sijke Offringa (1722–1768). Zij was kleindochter van de Jorwerder notaris Galenus Offringa

“do bist de vader”, en tegen diens zoon: “do bist de zoon”, en als laatste tegen de vrouw, die er naargeestig en bleek uitzag: “do bist de Heilige Geest.” Deze godslastering tegen de Drie-eenheid, uit de mond van de schoonzoon van een predikant nog wel, leverde hem uiteindelijk een volle maand op water en brood op.

En, kreeg hij nog een straf van Boven? Zijn vrouw beviel een paar maanden later van hun eerstgeboren zoon, de vader van jouw aanstaande schoonzoon. Maar Hessel stond alleen in de kerk, toen zijn zoon door zijn schoonvader in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest gedoopt werd. Zijn vrouw was een paar weken na de geboorte van het kind overleden.”

“Pfoe”, zucht Tjeerd, “dat is niet misse-lijk.”

“En als je nu denkt dat hij hier iets van geleerd heeft, vergeet het maar.”

“Hoezo?”

“Zo’n 20 jaar later¹⁹, ook weer op een zaterdagavond in de winter, zat hij weer stevig te drinken in de herberg. Zo rond zes uur ’s avonds, het was al donker, besloot zijn kroegbroeder naar huis in Vrouwenparochie te rijden. Deze Marten riep naar de poortwachter van de stad: “maak open voor de bliksem of ik maak open!” De poortwachter wilde dat wel doen, maar niet voordat Marten het poortgeld zou betalen. “Daar heb ik de duivel van, dan rijd ik weer naar de herberg!” Woedend reed hij terug. Intussen was een veehandelaar met zijn drijver en een koppel koeien bij de poort aangekomen, die er ook doorwilden. Maar daar kwam Marten terug, samen dus met Hessel Hommema. De poortwachter en de veehandelaar wilden beide ruiters wel voor laten gaan, omdat die haast hadden, maar Hessel en Marten weigerden om het poortgeld te betalen. Zij probeerden toen met hun paarden met geweld tussen de koeien door te dringen. De poort-

wachter belette dat door een van de paarden vast te houden. Daarop jaagde de andere met zijn paard recht op de poortwachter aan, onder luid gevloek en gescheld. “Schobbejak, schelm, laat ons door!” De poortwachter wist nog net het vege lijf te redden en had de poort achter de koeien kunnen sluiten. Daarop jaagden beide ruiters zo hard met hun paarden tegen het hek, dat het slot geforceerd werd en het hek niet meer dicht kon. Ja, die Hommema’s hebben temperament!”

Tjeerd keek bedenkelijk. Maar Jan vertelde enthousiast door.

“Dan heb ik het nog niet gehad over Lolke, de jongere broer van de oude Hessel. Die Lolke was een welgestelde boer en zat als mederechter in het Gerecht van Leeuwarderadeel. Hij was patriot, en ging tijdens de revolutie van 1789 helemaal los. Hij leidde de revolutie in Finkum en omgeving, riep op tot geweld en dreigde tegenstanders om te brengen, maar de “helden” dropen met de staart tussen de poten af, toen het provinciaal bestuur ingreep. Toch werd hij in 1795, net als die Eise Eisinga waar ik het eerder over had, een van de representanten van het Friese Volk in Den Haag.”

“Het kan verkeren”, antwoordt Tjeerd.

“Inderdaad. Maar daar hoor ik de klok slaan, ik moet weg want mijn vrouw wacht op me voor het eten. Ik hoop voor je dat de jonge Hessel uit een ander stuk hout gesneden is dan die andere Hommema’s.”

En dat konden Tjeerd en Wyske alleen maar beamen.

Nawoord: had Jan Ankringa gelijk?

Helaas voor Aafke Kaastra heeft Jan Ankringa gelijk gehad. Binnen tien jaar jaagt Hessel Hommema bijna al zijn geld er doorheen, waarna hij vrouw en zontje achterlaat (zonder scheiding overigens). Als “ongehuwd” neemt hij eind 1830 vrijwillig dienst als kurassier bij het Nederlandse le-

¹⁹Informatieboek Leeuwarden, inv.nr. 2652, p. 75 van 3-12-1783

ger. Een paar maanden later sterft hij in de kazerne te Leiden, zonder te hebben gevochten. Aafke weet het sobere bakkersbedrijf

in Jelsum overeind te houden, met hulp van haar nieuw geworven knecht waarmee ze zal trouwen en uiteindelijk geluk zal vinden.

Een trieste familiegeschiedenis, maar geen misdadiger of crimineel

door Han Delen

Deze trieste geschiedenis begon met de aantekening op de inschrijving in het bevolkingsregister van de gemeente Bergen op Zoom, waarop als geboorteplaats stond vermeld: Buenos Aires, Argentinië, Zuid-Amerika.

Dan vraag je je af hoe eenvoudige boerenmensen met vijf kinderen verzeild raken in Zuid-Amerika.

Dit is het verhaal.

Josephus, roepnaam Sjef, was de jongste in het gezin van Petrus Delen, geboren op 22 november 1804 te Halsteren, en Helena Raaijmakers. Er werden 8 kinderen in dit gezin geboren, waarvan mijn overgrootvader Johannes (1841, Bergen op Zoom) de oudste was en Josephus/Sjef de jongste.

Josephus Deelen * 6-3-1860 te Bergen op Zoom, †11-02-1937 te Woensdrecht en Jacoba Boogers, * 1-9-1860 te Steenberg, †13-05-1935 te Woensdrecht trouwen te Halsteren op 15 december 1882.

Volgnummer	Dagtekening en Jaar der Inschrijving	FAMILIESAAM. (Familieaan der Vrouw)	VOORNAMEN. (Volgt geschreven)	Gedochte N. (Gedochte)	Dagtekening en Jaar der Geboorte.	Geboorteplaats.	Bijz. opmerkingen.
1	1880-1880	Deelen	Sjef	1	1880-1880	Bergen op Zoom	
2	id.	id.	id.	2	id.	id.	
3	id.	id.	id.	3	id.	id.	
4	id.	id.	id.	4	id.	id.	
5	id.	id.	id.	5	id.	id.	
6	id.	id.	id.	6	id.	id.	
7	id.	id.	id.	7	id.	id.	
8	id.	id.	id.	8	id.	id.	

Bron: Bevolkingsregister 1880-1900, deel 5D, archiefnr. boz - 0032, Bevolkingsadministratie Bergen op Zoom, inventarisnr. 119, blad 21 Gemeente: Bergen op Zoom Periode: 1880-1900

Tussen 1883 en 1888 kregen zij 5 kinderen met wie zij op 24 januari 1891 naar Argentinië in Zuid-Amerika vertrokken (zie kaart bevolkingsregister).

Waarom vertrokken Sjef en Coba naar Argentinië?

In de jaren 1888-1890 zijn er heel wat Nederlanders naar Argentinië geëmigreerd. Deze emigratie werd veroorzaakt door een nationale crisis in de landbouw. Door goedkope graanimport uit de Verenigde Staten, veroorzaakt door industrialisatie en mechanisatie van de landbouw, werd de Nederlandse akkerbouw zwaar getroffen, wat vooral gevoeld werd in de typische landbouwprovincies Friesland, Groningen, westelijk Noord-Brabant en Zeeland.

Omstandigheden in Argentinië

In Argentinië zag de ontwikkeling van de werkgelegenheid er in die tijd goed uit.

Ook voor ongeschoolden en landbouwers was er tot 1890 volop werk, zij had-

den echter slechtere levens- en arbeidsomstandigheden dan in Europa.

De Argentijnse regering stimuleerde op vele manieren de immigratie van vooral Noord-Europeanen naar de onbevolkte landbouwgebieden van het land, zoals gratis overtocht.

De voorkeur ging uit naar Noord-Europeanen i.v.m. arbeidsethos. Het werk was heel zwaar, omdat het ruwe pampagebied volledig onontgonnen was. Werktuigen en zaaigoederen waren niet of nauwelijks te verkrijgen.

Ook kregen veel Nederlanders gezondheidsklachten. Het dieet bestond vooral uit grote hompen vlees, wat Nederlanders niet gewend waren, waardoor een aantal (vooral kinderen) ingewandsziekten kreeg en een gedeelte overleed. Het grootste deel van de overlevenden trok uiteindelijk naar de grote steden of keerde terug naar Nederland.

Door sterke heimwee gedreven gaan ook Sjef en Coba terug naar Nederland in het voorjaar van 1891.

Op het inschrijvingsformulier van de gemeente Bergen op Zoom staat behalve zijn ouders alleen de naam van Pedro genoemd, geboren in Buenos Aires. De 5 kinderen waarmee zij naar Argentinië vertrokken, worden niet ingeschreven. Ik mag aannemen dat zij dus zijn overleden, maar ik heb er tot op heden geen bewijs van.

Na hun terugkeer werden er nog 9 kinderen geboren.

Het echtpaar heeft weinig geluk met hun kroost. Nadat zij hun eerste vijf kinderen waarschijnlijk in Argentinië hebben begraven, stierven, terug in Bergen op Zoom, zes van de tien kinderen. In totaal verloren zij dus elf kinderen. Slechts vier kinderen worden volwassen en trouwen.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat Sjef opstandig wordt en zijn vergetelheid zoekt in de drank.

De eerste keer dat hij voor de kantonrechter te Bergen op Zoom moet verschijnen

is op 29 augustus 1899. Bij de *Omschrijving der Overtreding of reden voor de vastzetting* staat het volgende geschreven: *het op den openbaren weg laten staan van een trek-dier, zonder de noodige voorzorgsmaatregelen tegen het aanrichten van schade te hebben genomen*. Josephus krijgt daarvoor één dag hechtenis en slaapt van 29 op 30 november 1899 een nachtje in de cel in plaats van thuis.

Tussen september 1900 en april 1901 komt hij vier keer in aanraking met justitie wegens openbare dronkenschap.

Geregistreeerde

Josephus Deelen, geboren 6-3-1860 te Bergen op Zoom

<i>Openbare</i>	<i>Die</i>	<i>4</i>	<i>7</i>
<i>Dronkenschap</i>	<i>Wegens</i>	<i>April</i>	<i>April</i>
<i>h. Hechting hechtenis</i>		<i>1901</i>	

Uit: Inschrijvingsregister gedetineerden, exclusief voorlopig aangehouden, archiefnr. 55, Gevangenis in Breda, inventarisnr. 256-259 Gemeente: Breda Periode: 1900-1901

Josephus moet in totaal acht dagen de gevangenis in wegens openbare dronkenschap, terwijl hij in maart 1901 ook nog eens acht dagen de cel ingaat wegens *wederspanningheid*. Tot bezinning is hij daar niet echt gekomen, want als hij 23 maart weer op straat staat, wordt hij nog geen twee weken later opgepakt, alweer wegens openbare dronkenschap.

De laatste keer dat hij met justitie in aanraking komt, is tijdens de Eerste Wereldoorlog. Nederland was daarin neutraal en het loonde de moeite om met smokkelen naar België, het werd eufemistisch omschreven

als ‘Poging tot verboden uitvoer’, een centje bij te verdienen. Helaas werd Josephus be-
trapt en kreeg hij in 1916 twee weken ge-
vangenisstraf opgelegd.

17 April 1916	Poging tot verboden uitvoer...	twee weken gevangenis- straf	10	1
Van Deelen te Breda aan de d. d. 17. 9. '16			18	1

*Inschrijvingsregister gevangenen, archiefnr. 55,
Gevangenis in Breda, 1815–1940, inventarisnr. 157
Gemeente: Breda Periode: 1916–1917*

En alsof alle beproevingen nog niet vol-
doende zijn geweest, overlijdt zijn vrouw
Coba op 13 mei 1935 en moet Sjef weer
een gang naar het kerkhof maken. Zelf over-
lijdt Josephus Deelen op 11 februari 1937 te
Woensdrecht, bijna twee jaar na het overlij-
den van zijn vrouw.

Mijn opa een boef?

door Frans Roelvink

In Amersfoort was tussen 1910 en 1967
het Rijksopvoedingsgesticht voor jongens
gevestigd, waar *buitengewoon aangelegde*
jongens uitgebreid lager onderwijs kregen.
Die jongens waren veroordeeld voor straf-
bare feiten, die ze gepleegd hadden.²⁰

*Het gebouw van het Rijksopvoedingsgesticht 'Op de
Berg' aan de Utrechtseweg 247 te Amersfoort. De foto
dateert uit de periode 1910–1935, de fotograaf en de
rechthebbende zijn onbekend. Bron: Beeldbank
Eemlandarchief Amersfoort.*

Mijn Amersfoortse grootvader, de in
Amersfoort bekende autohandelaar Henri
Nefkens (1880–1942), liet af en toe jongens
uit dit gesticht in zijn bedrijf werkervaring

opdoen, met een stukje opleiding tot auto-
monteur. Helaas niet altijd met succes.

Henri Nefkens (1880–1942)

Een aantal jaren geleden presenteerde
het Brabants Historisch Informatie Centrum
in Den Bosch een tweetal databanken rond
personen die in het verleden met een recht-
bank of een gevangenis te maken hadden.
Nieuwsgierig keek ik in die databanken en
trof daar tot mijn verbazing mijn Amers-
foortse grootvader aan. In 1910 was hij in de
kom van zijn toenmalige woonplaats Dus-
sen drie keer aangehouden wegens het niet
bij zich hebben van een kaart voor het ge-
bruik van een rijwiel. Dat was het wegen-
geld of de rijwielbelasting. Twee keer was
hij met de fiets onderweg naar de kerk en
eenmaal om te gaan stemmen. Voor deze
overtredingen moest hij bij de Arrondisse-
mentsrechtbank verschijnen en werd veroor-
deeld tot een geldboete van zeven gulden en
vijftig cent. Wanneer hij de boete niet zou
betalen, dan moest hij 15 dagen hechtenis
ondergaan.²¹

²⁰Het Utrechts Archief, inleiding bij de inventaris van het archief van het Rijksopvoedingsgesticht voor jongens te Amersfoort, 1910–1967. Ook van andere soortgelijke instellingen in de provincie Utrecht, zowel voor jongens als voor meisjes, zijn archieven bewaard gebleven.

²¹BHIC Den Bosch, Archief Arrondissementsrechtbank van 's-Hertogenbosch, toegang 24, inventarisnr. 491, rolnr. 25.

Rijwielbelasting was in Nederland van 1 februari 1897 tot 1919 en van 1 augustus 1924 tot 1 mei 1941 een landelijke belasting op het gebruik van rijwielen. Eerder waren er al vanaf 1892 plaatselijke en vanaf 1896 provinciale belastingen voor houders van fietsen.

De rijwielbelasting uit de jaren dertig van de vorige eeuw kennen we nog vanwege het bekende of beruchte fietsplaatje, al dan niet met een gaatje erin.

Mijn grootvader was niet de enige van de familie die voor de Arrondissementsrechtbank moest verschijnen. Een broer van zijn grootvader werd in 1900 veroordeeld tot een gevangenisstraf van tien dagen wegens de vernieling van een hek.

Over de firma en de familie Nefkens in Amersfoort is in 2020 een boek verschenen. Als ondernemer was hij een typische representant van de sociale stroming van katholieke werkgevers in de eerste helft van de twintigste eeuw.²²

Criminele vonnissen bij Brabantse rechtbanken

De databank van criminele vonnissen bij Brabantse rechtbanken²³ omvat bijna 274.000 vonnissen tussen 1811 en 1930. Het betreft vooral vonnissen bij de rechtbanken van 's-Hertogenbosch, Breda en Eindhoven, waarvan bijna 240.000 vonnissen van de Arrondissementsrechtbank. Meestal betreft het delicten zoals diefstal, mishandeling, smokkel, zoutfraude, overtredingen tegen het weggeld en landloperij.

Onder de veroordeelden komen 242 mensen voor, die geboren zijn in Amersfoort. Van deze 242 personen werden er 83 mensen veroordeeld wegens landloperij, zoals bijvoorbeeld Albertus Butselaar, die in 1908 werd veroordeeld. Hij was 22 jaar en werd veroordeeld tot twee dagen hechtenis.

De bakker Jacobus Johannes Woudenberg, 45 jaar, wonende te Vught, werd in 1900 veroordeeld tot een boete van vijf gulden of acht dagen hechtenis wegens mishandeling. Het zijn slechts een paar voorbeelden uit deze databank. In de vonnissen worden de delicten vaak uitvoerig beschreven en dat maakt deze bron interessant voor ons, genealogen.

Brabantse gevangenisregisters

De databank van de inschrijvingen in de Brabantse gevangnissen²⁴ bevat ruim 419.000 inschrijvingen over de periode tussen 1834 en 1929. Hierbij betreft het 489 inschrijvingen van mensen die geboren zijn in Amersfoort of er woonden ten tijde van de veroordeling. De informatie in deze registers over de gedetineerden is vaak zeer uitvoerig. Niet alleen worden de geboortedatum, de geboorteplaats en de ouders vermeld, maar ook het signalement, inclusief opvallende kenmerken.

Ook hier worden de gegevens omtrent de reden van veroordeling gegeven, de duur van de straf en de datum van de invrijheidstelling. Het betreft niet alleen volwassenaan, maar je komt er ook kinderen tegen, die wegens bijvoorbeeld landloperij, bedelarij of diefstal zijn opgepakt en naar een opvoedingsgesticht in bijvoorbeeld Amersfoort zijn gestuurd.

Rijksinrichting Veenhuizen en Ommereschans

Over deze instellingen is veel geschreven, maar het volgende wil ik u niet onthouden. Tussen 1998 en 2001 verschenen in het inmiddels niet meer verschijnende tijdschrift voor genealogie De Brabantse Leeuw, een uitgave van de Stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening, een reeks artikelen over Brabantse landlopers

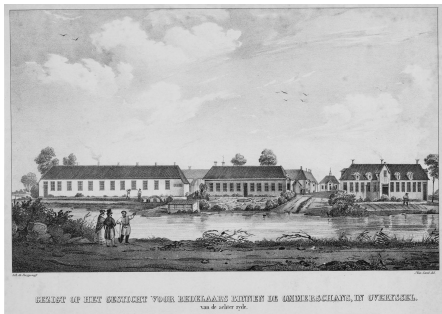
²²Peter Baas, Drie generaties ondernemers in vervoer. Nefkens Amersfoort 1880–2000.

²³bhic.nl/onderzoeken/criminele-vonnissen

²⁴bhic.nl/onderzoeken/stamboom, klik op *gevangenisregisters*

rond de vorige eeuwwisseling.

In deze artikelen²⁵ werden ongeveer vijfhonderd Noord-Brabanders besproken, die in 1896-1901 naar de Rijkswerkinrichting in Veenhuizen of naar de bedelaarskolonie in Ommerschans zijn gezonden. De bronnen bestaan uit de signalementskaarten van de gedetineerden, die berusten in het archief van de Rijkswerkinrichting Veenhuizen en Ommerschans (Rijksarchief in Drenthe). Van de signalementskaarten zijn de belangrijkste gegevens overgenomen en de foto.

Gezicht op de zuidwal (achterzijde) van de Ommerschans omstreeks 1830 met links het gesticht voor bedelaars. Litho: De Burggraaff. Bron: Universiteitsbibliotheek van Leiden.

Het systeem had echter ook een nadeel, maar wat landlopers eigenlijk wel als een voordeel zagen: menige zwerver vierde na zijn ontslag een korte vakantie en liet zich

dan vrijwillig weer oppakken en opzenden. Voor dak- en thuislozen bood Veenhuizen met al zijn nadelen de veiligheid en zekerheid van kost en inwoning. Het rond 1900 veelvuldig voorkomende recidive na detentie toont dan ook het falen aan van deze arbeidsethische maatregel.

Natuurlijk, het gaat over Brabanders, die als landloper naar Veenhuizen en Ommerschans zijn gestuurd. In het archief van deze instellingen zijn ook Amersfoorters te vinden, die net zoals de vader van mijn opa, in de tweede helft van de negentiende eeuw vanuit Brabant naar Amersfoort trokken.²⁶

Slotbeschouwing

Over kleine en grote boeven is veel te vinden in archieven en publicaties. Het zijn niet altijd de boeiendste verhalen, maar ze maken wel deel uit van wat onze voorouders waren. Het is goed dat hun verhaal verteld wordt. Het geeft ook vaak een idee in wat voor een samenleving onze voorouders leefden.

Blijft natuurlijk de vraag, waarom mijn grootvader steeds geen bewijs voor het betalen van het wegensgeld bij zich had. Ik houd het maar op een soort protest tegen het systeem, zoals dat later het geval was bij de invoering van het berucht geworden rijwielplaatje. Dat was tussen 1924 en 1941 mischien wel de meest beruchte belastingmaatregel.

Het tragische levenseinde van Lucas Harms Croes

door Hugo Polderman

Bij mijn 19-eeuwse voorouders zijn de families Goutier en Croes nauw met elkaar verweven geraakt. Jan Goutier, een grootvader van mijn grootvader van moeders kant,

verloor enkele maanden na zijn huwelijk in 1849 zijn eerste vrouw. In 1853 hertrouwt hij met Antje Croes, een oudere zuster van Boukje, de vrouw van zijn broer Johan-

²⁵L.F.W. Adriaenssen en J.G.M.N. van der Zanden, „Lieden zonder eergevoel”. Brabantse landlopers rond de vorige eeuwwisseling, in: De Brabantse Leeuw, 1998–2001

²⁶ommerschans.nl/

zie ook: kolonienvanweldadigheid.eu/zoek-je-voorouders en: bonmama.nl/oszoek.php Op deze laatste site moet je je (gratis) registreren.

nes. Ook Antje overlijdt tamelijk jong in 1866, en in datzelfde jaar hertrouwt Jan opnieuw, met koninklijke dispensatie, met Jacoba Croes, een derde, jongere zus van Antje en Boukje.

Deze zusjes Croes waren afkomstig van Nietap, een dorp in de gemeente Roden op de grens van de provincies Drenthe en Groningen. Het waren de oudste kinderen uit het gezin van Lucas Harms Croes en Jantje Jacobs ter Veld. Ze werkten als dienstmeid in de stad Groningen, de vestigingsplaats van de oorspronkelijk uit Frankrijk afkomstige familie Goutier. In de huwelijksakten viel op dat hun vader was overleden in Hoorn terwijl hij zijn hele leven in Nietap had gewoond. Uit zijn overlijdensakte werd al snel duidelijk dat hij in Hoorn was gedetineerd, in de gevangenis op het Oostereiland. De inschrijving in het gevangenisregister, aanwezig in het Rijksarchief in Haarlem, vermeldt dat hij was veroordeeld tot in totaal drie jaar gevangenisstraf, voor meerdere gevallen van diefstal bij nacht bij bewoonde huizen. Deze ontsporing lijkt moeilijk te rijmen met wat verder bekend is over zijn leven.

Lucas was een van de vijf kinderen van Harm Lucas Croes en Annigje Geerts Dijkema. Harm en Annigje verbleven op het moment van hun huwelijk in 1794 op de havezathe Terheijl, een van de belangrijke landgoederen in de omgeving van Roden. Harm, afkomstig uit Steenwijk, was timmerman en werkte waarschijnlijk aan de grote verbouwing die Terheijl in die periode onderging. Ze vestigden zich daarna even verderop in Nietap, in die tijd een bedrijvig grensdorpje, en kwamen daar met het timmerbedrijf tot een zekere welstand. Ze konden in ieder geval een lening krijgen voor een eigen huis. De kinderen konden allemaal schrijven, Lucas bleek zelfs een heel mooi geoeftend handschrift te hebben.

Lucas wordt ook timmerman en handelaar in hout. In 1822 trouwt hij met Jantje Jacobs ter Veld. De eerste twintig jaar daarna

lijkt alles voorspoedig te gaan. Met tussenpozen van enkele jaren worden zes kinderen geboren die op een na allemaal de volwassen leeftijd bereiken. De familieverhoudingen zijn goed, Lucas is getuige bij de huwelijken van zijn zusters Geertje en Boukje. Na het overlijden van zijn vader in 1826 betreft hij met zijn gezin het ouderlijk huis. Zijn ongetrouwde zusters Geesje en Stientje wonen bij hen in.

Rond 1840 wordt de situatie moeilijker. Door het overlijden van Geesje in 1837 en Stientje in 1842 gaat de draagkracht van het huishouden achteruit. Op dat moment zijn er veel timmerlieden onder de inwoners van Nietap, dus er is veel concurrentie. Het gaat echt mis in 1845: op 17 maart overlijdt Jantje, twee weken na de geboorte van het zevende kind. Lucas blijft achter met vier jonge kinderen. Later dat jaar begint de aardappelcrisis. De landelijke aardappeloogst mislukt volledig met sterk gestegen voedselprijzen en algehele verarming als gevolg.

In de winter van 1846 stijgen de zorgen Lucas boven het hoofd. Zijn woning heeft hij al moeten opgeven, hij is verhuisd naar het aan Nietap grenzende Leek. Hij haalt stukken lood weg bij enkele huizen in de buurt. Uit een plaatselijke tapperij neemt hij een koperen gewicht mee. Het metaal verkoopt hij aan Jelle Klok, de plaatselijke klokkenmaker. Het is dan ook niet verwonderlijk dat deze misdaden al snel aan het licht komen. Misschien was dit wel de opzet. Anders is het moeilijk te begrijpen dat een redelijk iemand zo'n groot risico neemt voor iets wat zo weinig waard is en vervolgens nauwelijks moeite doet om ontdekking te voorkomen.

Op de zitting van het Provinciaal Gerechtshof van Drenthe van 1 september 1846 wordt Lucas Harms Croes schuldig verklaard aan onder meer diefstal bij nacht uit de aangehörigheid van een bewoonde plaats, een delict waar hij vijf jaar voor had kunnen

krijgen. Hij verklaart tot zijn daden gekomen te zijn *uit armoede daar hij, weduwnaar zijnde, met nog vier kleine kinderen thuis geen werk meer kon krijgen als timmerman.*

Uit coulance, en met het oog op de geringe waarde van het gestolene, wordt zijn straf beperkt tot twee jaar correctionele gevangenis plus de kosten van de procedure, een bedrag van meer dan 28 gulden. Verder moest een extract van de uitspraak worden aangeplakt in Assen, Roden en Leek. Deze straf

komt bovenop een eerdere veroordeling tot één jaar door het Provinciaal Gerechtshof van Groningen voor eenzelfde vergrijp.

In oktober 1846 arriveert Lucas in de gevangenis van Hoorn. Het was beleid gevangen ver van hun woonplaats te detineren als extra strafverzwaring. Lucas zal zijn kinderen niet meer terugzien. Hij overlijdt, 49 jaar oud, op 13 juli 1848 na twee jaar van zijn straf uitgezeten te hebben.

Geilde schapen. Een onderzoek naar criminele daden

door Willem van Maren

Een criminele voorouder? Ik ken veel voorouders, bijna allemaal boeren uit de Gelderse Vallei. Een enkeling heeft wel eens in een kroeg gevochten, een ander liet zijn personeel werken op zondag. Zijn ze dan crimineel geweest? Nee toch!

Heb ik dan alleen maar brave Hendriken en Marietjes bij mijn voorgelacht? Dat ook niet. Al ik de Veluwse en Stichtse boeren even terzijde laat kom ik op een lijn voorouders naar Karel de Grote. Daar zitten nogal wat gewelddadige heerschappen bij. Vooral tijdens de kruistochten hebben sommige voorvaders zich gedragen als voetbalhooligans op een zaterdagavond in Rotterdam. Nu wordt dat afgekeurd en als crimineel gezien. Destijds werden die vechtersbazen echter bewonderd en geprezen, zelfs door de paus. Ik weet niet hoe zijn opvolger in 2021 daar over denkt. Ik heb daarom besloten om toch maar niet over die vechtersbazen te schrijven.

Mijn bijdrage betreft een criminele zaak waarbij een voorvader slachtoffer werd. Hij zal zich er niet erg druk over hebben gemaakt, want hij was alleen maar een schaap kwijt en daarna had hij er nog vijftig of misschien wel honderd. Mijn verhaal beschrijft vooral hoe justitie destijds te werk ging. Dat kon toen wel beter.

In januari 1792 verneemt het Hof van

Gelre in Arnhem dat er in de omgeving van Scherpenzeel onlangs enkele schapen zijn verdwenen waarvan sommige later gevild zijn teruggevonden. Als eerste bij de boerderij Groot Orel. Vervolgens wordt er een gevild schaap gevonden bij de boerderij Langelaar, in het ambt Barneveld, maar grenzend aan Scherpenzeel. Ook wordt er een schaap vermist op de boerderij Groot Gooswilligen in Scherpenzeel. Het Hof neemt het ernstig op en draagt op 17 januari de schout op om de zaak te onderzoeken. Uit de adressering van de brief blijkt meteen al hoe beperkt de betrokkenheid is van de regering in Arnhem met de lokale besturen, want de secretaris van het Hof kent de naam van de schout niet.

De schout is Aart van Lutzenburg en hij heeft zich tot op dat ogenblik niet druk gemaakt over de diefstallen, maar nu komt hij in actie. Al vier dagen later stuurt hij een verslag naar het Hof. De enige kwestie waarvan details bekend zijn is die van het gevilde schaap van de boerderij Groot Orel. Op de boerderij woont de landbouwer Breunis van Wolfswinkel. Op zijn grond staan ook twee of drie schaapskooien. Begin januari miste Breunis een jong schaap dat in de achterste schaapskooi thuishoorde. Op 4 januari komt zijn buurman Jacob Hendriks, landbouwer op Klein Orel, hem vertellen

dat hij een kleine tweehonderd meter vanaf de schaapskooi een gevild schaap heeft gevonden. De schaapherder die bij Breunis in dienst is loopt meteen naar het karkas en hij herkent het vermiste schaap aan de kop. De schaapherder is een echte speurder want hij merkt ook op dat het schaap door iemand met mannschoenen moet zijn weggehaald. De sporen van de dader en ook het schaap kunnen gevolgd worden vanaf de schaapskooi tot de plaats waar het schaap door Jacob Hendriks is gevonden.

De boerderij Groot Orel.' Detail uit een kaart van Jan van Diepenem in 1636. (Gelders Archief, 0002-286)

Wie is de dader? In een klein dorp als Scherpenzeel weet men veel van elkaar. Zo krijgt de schout te horen dat diezelfde week een schapenvacht is verkocht door de jood Hartog Abrahams aan de wolkammer Daniel ter Burg. Daniel zegt niet te weten van wie hij de vacht gekocht heeft. Dit klinkt heel onwaarschijnlijk maar de schout neemt er genoegen mee. De schout weet dat Daniel en andere wolkammers gewend zijn af en toe een schaapsvel te kopen, dat is dus heel gewoon. Ook is bekend dat Hartog Abrahams regelmatig een schaap, koe of kalf slacht. Ook niets bijzonders, maar is Hartog misschien de dader? Hiertegen pleit dat een knecht van de boerderij Oudenhorst in Woudenberg gezegd had dat Hartog de vacht gekocht zou hebben van ene Gerrit

aan de Haar, een boer die in Maarsbergen of Leersum woont. Scherpenzeel ligt tegen de gemeente Woudenberg aan, maar Woudenberg, Maarsbergen en Leersum zijn niet Gelders maar Stichts. De schout mag als Gelders ambtenaar niet zomaar een criminele zaak in het Sticht onderzoeken.

Het Hof reageert direct en draagt de schout op om bij Daniel ter Burg verder door te vragen. Als het schaapsvel door Hartog Abrahams is verkocht dan moet hij verhoord worden en in hechtenis worden genomen. Ook moet de woning van Hartog worden doorzocht. Verder vraagt het Hof om de kop van het gevilde schaap op te halen en te kijken of die bij de vacht past.

Twee dagen later schrijft schout Van Lutzenburg dat hij de wolkammer Ter Burg onder ede heeft verhoord en dat Hartog Abrahams is verhoord en gevangen gezet. De woning van Abrahams is doorzocht maar er is niets verdachts gevonden. Tenslotte is ook de kop van het gevilde schaap opgehaald bij Breunis van Wolfswinkel en bij de vacht gelegd die Ter Burg had gekocht. Wat heeft dit opgeleverd? De schout schrijft *waardoor mij gebleken is dat gemelde Kop niet aan dit Vel is passende, vermits daar aan vast zit het Vel van de Kop van 't Schaap daar dit Vel van gehaald is, zoo dat 't zelve in 't geheel geene overeenkomst met die Kop heeft.* Weer twee dagen later op 27 januari geeft het Hof opdracht om Hartog Abrahams onmiddellijk vrij te laten, hij heeft dan vier dagen ten onrechte vastgezet. Ook moet de schout blijven opletten want de zaak is nog niet opgelost.

Anderhalve maand later op 15 maart 1792 wordt er bij de boerderij Heintjeskamp in Scherpenzeel in een sloot opnieuw een gevild schaap gevonden. Het karkas moet er al enige tijd gelegen hebben want het was al aangevreten door honden of vogels. Er wordt achterhaald dat de ontbrekende vacht al op 3 maart is gekocht door de wolkammer Dirk Overeem, nadat die al eer-

der was aangeboden aan Willem Gijsberts Renes. Overeem verklaart dat hij de verkoper wel eens eerder had gezien maar dat hij hem verder niet kende. De schout en twee schepenen bezoeken vervolgens alle wolkammersbedrijven in Scherpenzeel, dat zijn er dertien. De wolkammers worden onderzocht en zo komt men er achter dat de verkoper van het laatste vel een bezembinder uit het Rhenense Veen [in of nabij Veenendaal] is geweest. Rhenen ligt niet in Gelderland. Om de verkoper te kunnen verhoren zou eerst contact moeten worden opgenomen met de hoofdschout van de stad Rhenen in zijn functie als officier van justitie. Van Lutzenburg wil of durft dit zelf niet te doen en laat het stilzwijgend over aan het Hof. Het Hof stuurt daarna een gedetailleerde instructie naar Scherpenzeel. Alle betrokkenen, de boeren, schaapherders en wolkammersbazen moeten onder ede verhoord worden. Terwijl de schout daarmee bezig is komt hij op straat toevallig de zoon van de bezembinder uit het Rhenense Veen tegen.

De schout schrijft ... *liep ik de Besemkruijer voorbij na mijn Huijs daar denzelven aankwam, vragende of er Besems noodig waren; ik hield hem aan de praet, vragende waar hij vandaan kwam. 't Antwoord was, uit 't Veen [= Veenendaal]. Of hij de Besems zelfs maakte. Hierop antwoorde hij, Neen die maakt mijn Vader. Toen, of zijn Vader niet zelve met de Besems plag te komen? Hij antwoorde Ja. Waar ze de Heijde tot die Besems haalden? Hij zeijde, in 't Rhenense Bosch. Eindelijk, waar zijn Vader in 't Veen woonde? Hier op zijde hij, op 't Zand daar Doctor Ambeek woond. 't Welk onder de Jurisdiction der Stad Rhenen behoord. Gaarne had ik hem nog gevraagd na zijn Vaders naam, dog vreezende dat zulks nadenken [argwaan] kon verwekken liet het daarbij blijven. Hebbende voorts van die persoon niet naders kunnen gewaard worden; alleen dat men zeijdt dat toen hij nog zelve met de Besems hier kwam hij wel*

meer gewoon was een stuk Brood toe te bedingen, en gedebiteerd [verteld] word dat hij een slegt Character is.

Uit dit alles blijkt dat schout Aart van Lutzenburg geen actieve en doortastende persoon was. Hij kwam pas in actie nadat hij een opdracht van het Hof van Gelre had ontvangen. Daarna liet hij Hartog Abrahams gevangen zetten hoewel het toen al vrij zeker was dat Hartog onschuldig was. Hartog werd pas vrijgelaten nadat het Hof hiervoor opdracht gaf. Ook had de schout kunnen doorvragen toen hij met de zoon van de bezembinder sprak.

Datum Scherpenzeel den 22. Maj 1792.
A. van Lutzenburg.

Handtekening van Aart van Lutzenburg, schout van Scherpenzeel. (Gemeentearchief Ede, 903-11)

Op 29 maart 1792 komt er een besluit van het Hof van Gelre. De ingenomen schaapsvellen mogen worden teruggegeven. De schout moet bij dit soort zaken blijven proberen meer te achterhalen. Ook moet hij contact houden met de vele wolkammersbazen in Scherpenzeel over eventueel verdachte aanbiedingen van schapenvachten.

Het Hof laat de zaak verder rusten, ook al is er een duidelijke aanwijzing naar de Rhenense of Veenendaalse bezembinder als dader. Vermoedelijk vindt het Hof het te veel gedoe om de magistraat in Rhenen te benaderen. De mogelijke dader komt immers niet uit Gelre maar uit het gewest het Sticht of Utrecht. De twee gewesten zijn beiden deel van de Republiek der Verenigde Nederlanden, maar formeel onafhankelijk. Gelre mag zich daarom niet zomaar bemoeien met een misdadiger die in het Sticht woont.

Bron

Gemeentearchief Ede, Oud-Rechterlijk Archief Scherpenzeel, toegang 903, inv. nr. 11.

17 mei 1569 Asperen, wederdoper Dirk Willems sterft de marteldood

door Gerrie Overweel

Vonnis: *Dirk Willems geboortig tot Asperen, tegenwoordig gevangen buiten peine en banden van eissere voor Schout en ons Schepenen bekend heeft dat hij, oud ontrent achttien of twintig jaren binnen Rotterdam herdoopt is...en noch binnen Asperen, tot huize tot diverse sonden heimleik conventiculen en verboden leerlingen opgehouden heeft, dat hij ook sommige personen binnen sijnen huise toegelaten heeft te herdoopen, ... 't welk niet behoord getolereerd, maar grootelijks gestraft te worden, ten exempel van andere. So is 't, dat wij Scheepenen voorseid. dat hij geexecuteerd zal worden met den viere (vuur), sulks dat de dood na volgd; verklaarende alle seine goederen geconfiskeerd tot profeite van den Koningkleiken Majesteit.*

*Aldus gedaan op den sestiende Mey voor Schepenen Cornelis Goverds, Jan van Stege, Ariaan Gerrits, Adriaan Jans, **Lucas Rutgers**, Jan Jans, Jan Roelofs, veiftienhonderd negen en zestig.*

Dit vonnis van Dirk Willems is sterk ingekort, de gehele beschrijving is o.a. te lezen in de Martelaars spiegel: scrollpublishing.com/store/Martyrs-Mirror-Willems.html

Dirk Willems leefde in de tijd dat de beeldenstorm door de Nederlanden raasde. Velen die zich bekeerden tot het christendom waren hun leven niet zeker. Als wederdoper werd je van ketterij beschuldigd.

In onze tijd is Dirk Willems bekend als een van de beroemdste wederdopers-martelaren. In Amerika geniet hij bekendheid binnen de religieuze groeperingen van de Amish en de Mennonieten. Er komen regelmatig groepen Amerikanen naar Nederland om Asperen te bezoeken. Zij willen

dan de plaats zien waar Dirk Willems gevangen zat en op de brandstapel zijn leven verloor, alleen omdat hij deed wat hij dacht dat goed was. Helaas bestaat de kasteeltoren niet meer.

Nu de redactie van het Amersfoortse tijdschrift een verzoek deed om op zoek te gaan naar criminele voorouders, ben ik ook op zoek gegaan. Helaas heb ik naast een heler van gestolen goederen geen bijzondere feiten kunnen vinden. Wel ken ik het hiervoor beschreven verhaal van mijn voorvader Lucas Rutgers, die als Schepenen van Asperen in 1569 medeverantwoordelijk was voor het vonnis aan Dirk Willems die het leven liet op de brandstapel, die waarschijnlijk op de Appeldijk stond. De plek waar nu zoveel wandelaars in het voorjaar genieten van de bloesemtochten.

Twee kleindochters van de schepenen Lucas Rutgers huwden in Asperen met mijn voorvader Theunis Jans van Someren 1615–1679. Theunis trouwde in 1638 met Hilleken Rutgers, 1617–1659. Een jaar na haar dood huwde Theunis in 1660 met haar zus Mayken Rutgers, 1620–1662. Via zoon Jan van Someren * 1640 loopt de voorouderlijn ‘Van Someren’ vele generaties door tot mijn moeder Jacoba Willemina Overweel - van Someren, 1930–2017, en uiteindelijk naar mij.

Bronnen

- Wikipedia
- De geuzenjongens van Asperen, door Herma
- Martyrs-Mirror-Willems (internet)
- Kwartierstaart Gerrie Overweel, moederslijn Van Someren
- DTB Asperen

De voorgeschiedenis en oprichting van de NGV-afdeling Amersfoort en omstreken

door Thijs van Veen, hoofdredacteur

Dit artikel is bijna in z'n geheel gepubliceerd in het jubileumnummer van januari 2007 bij het 35-jarige bestaan van onze afdeling, van de hand van Hans Faber. Ik heb een paar aanvullingen toegevoegd. De hiernavolgende tabel met alle bestuursleden op een rij is ontleend aan hetzelfde jubileumnummer waarin alle bestuursleden uitgebreid beschreven zijn. De bestuursleden van na 2007 tot heden zijn ook opgenomen.

Het was in de tijd dat de auto begon aan z'n opmars, er was nog geen sprake van fileproblemen, men werkte hard en er was weinig werkloosheid. In de archieven kon de genealoog zoeken naar familiegegevens in kaartenbakken en originele oude archiefstukken (wie kent ze nog?). Er waren nog geen digitale bestanden en geen Genlias, ISIS, TOP, Wiewaswie, Familysearch of Facebookgroepen. De woorden computer, e-mail en internet kende men nog niet.

Dat was het beeld bij aanvang van de zeventiger jaren van de vorige eeuw. In die periode werd de afdeling Amersfoort en omstreken opgericht.

Het aantal gewone leden van de NGV in heel Nederland bedroeg in die tijd zo'n 2600 en jaarlijks kwamen er ongeveer 300 nieuwe leden bij.

Voor zover is na te gaan is het eerste schriftelijke contact met de NGV vanuit Amersfoort gelegd door de heer A. (Adrianus of Adriaan of kortweg Ad) Veenendaal van de bekende kantoor- en boekhandel aan de Langestraat nummer 33. Boekhandel Veenendaal is nog steeds op dezelfde plaats gevestigd, maar wordt niet meer door deze familie beheerd. De heer Veenendaal stuurde op 28 januari 1971 een briefkaart naar de NGV met het verzoek de distributie van de NGV-uitgaven via zijn boekhandel te

mogen verzorgen.

In een reactie van 21 maart 1971 vraagt het hoofdbestuur aan de heer Veenendaal begrip voor het feit dat de NGV geheel moet draaien op de contributie van de leden en daarom zoveel mogelijk zelf wil profiteren van de opbrengsten uit de verkoop van haar producten en liever geen kortingen wil geven aan anderen. Vervolgens zegt het dat dit beslist geen miskennis is van de taak van de boekhandel, doch een bittere noodzaak.

Aansluitend – en dat heeft zeker meegeleefd in de aanloop naar de oprichting van de afdeling – wijst het bestuur op het volgende: *Er zijn vage plannen om te komen tot een afdeling Amersfoort van de NGV. Verwacht u dat deze een kans van levensvatbaarheid heeft? Mogen wij dat eens van u vernemen?*

Een maand later, op 21 april, stuurt de heer Veenendaal een kort briefje met de mededeling dat hij overleg heeft gehad met de heer Van der Neut. Zij adviseren om eerst een lijst op te stellen van de leden uit de omgeving. Daarna zullen zij overleggen of er een bestuur in zit.

In maart 1971 vierde de NGV haar 25-jarig jubileum, hetwelk gepaard ging met veel aandacht in de landelijke en lokale media. Het aantal leden nam in die periode met ruim 575 tot. De afdeling Utrecht had een zeer belangrijk aandeel in deze aanwas. Deze ontwikkeling bleef bij de Amersfoortse leden niet onopgemerkt. Het dagelijks bestuur van het hoofdbestuur besloot daarom dat er een poging ondernomen moest worden om een nieuwe afdeling op te richten. Tot oprichting van de afdeling Amersfoort en omstreken zal het volgende, verteld door de heer R.F. Vulsma, oud-voorzitter van de NGV, zeker meege-

speeld hebben:

Een hoog oplopend conflict binnen de vereniging rond een in de openbaarheid gebrachte verklaring van een lid van de afdeling Utrecht over het doen en laten van enkele leden van het hoofdbestuur heeft zeker een rol gespeeld bij de oprichting van de afdeling Amersfoort.

Het afdelingslid woonde toentertijd in Huis ter Heide en binnen het bestuur van de afdeling Utrecht leefde een krachtig verlangen haar te royeren of anders naar een andere afdeling te doen 'verhuizen'. Door het hoofdbestuur werd het betreffende lid nadien geroyeerd, welk royement door de Algemene Vergadering te Leeuwaren in 1972 werd bevestigd. Nadien heeft het betreffende lid de NGV voor de rechtbank gedaagd, hetgeen uiteindelijk in 1974 tot beëindiging van het royement heeft geleid. Mede aan dit voorval dankt de afdeling Amersfoort haar zover naar het westen gelegen grens tot dicht aan de stadsgrens van Utrecht.

De oostgrens van de afdeling Utrecht strekte zich toentertijd uit tot achter Amersfoort, zeg maar tot aan de provinciegrens met Gelderland. Amersfoortse NGV-leden reisden destijds voor een afdelingsbijeenkomst naar de afdeling Utrecht of de afdeling Gooi- en Eemland.

Op 21 oktober van datzelfde jaar constateerde het hoofdbestuur dat men al een stuk was gevorderd. Tijdens de vergadering werd mevrouw Duijser – Ouborg uit Amersfoort opgebeld, waarbij zij liet merken het voorlopige secretariaat van de nieuwe afdeling Amersfoort op zich te willen nemen. Als mogelijke voorzitter noemde mevrouw Duijser de heer Depenbrock, hoofd van een lagere school.

De Amersfoortse oudheidkundige Jan Dirk Hendrik van der Neut – hij is al eerder genoemd – zag een eigen afdeling Amersfoort wel zitten. Hij is van grote betekenis geweest in de aanloop naar de oprichting

van de afdeling. De heer Van der Neut zocht ook naar kandidaat-bestuursleden, maar niet alleen in Amersfoort. Dankzij zijn uitgebreide netwerk heeft hijzelf diverse kandidaten gepolst en verscheidene namen van mogelijke bestuursleden voorgedragen. De meesten woonden in Amersfoort, anderen in Woudenberg, Zeist en Doorn.

Op 3 december bevestigde het hoofdbestuur aan de besturen van de afdelingen Utrecht en Gooi- en Eemland zijn besluit tot oprichting van een afdeling in het oostelijke deel van de provincie Utrecht. De leden woonachtig in Amersfoort, Baarn, Soest, Doorn, Zeist, Driebergen, en omgeving zouden tot die nieuwe afdeling gaan behoren.

Het hoofdbestuur heeft, na overleg met de afdelingsbesturen van Utrecht en Gooi- en Eemland, een convocatie uitgeschreven voor een oprichtingsvergadering op zaterdag 18 december 1971 om 14.00 uur in Hotel Monopole aan het Stationsplein 6 in Amersfoort.

Onder leiding van de landelijk voorzitter, de heer mr. E.H.Y. van Hees, is toen een voorlopig bestuur voor de nieuw opgerichte NGV-afdeling Amersfoort en omstreken benoemd, bestaande uit:

- Voorzitter: dhr. E. Depenbrock (56)
- Secretaris: dhr. J.J. Broer (38)
- Penningmeester: mw. J.L.E.M.W. Duijser – Ouborg (62)
- en de leden: dhr. J.D.H. van der Neut (73) en dhr. A. Veenendaal (60)

Allen woonachtig in Amersfoort.

Na het huishoudelijke gedeelte heeft de heer Van der Neut een voordracht gehouden getiteld: *De familie Ittmann uit Amersfoort (1777–1970)*.

Bij de nieuw opgerichte afdeling werden 110 leden ingedeeld. Twee leden hebben het hoofdbestuur te kennen gegeven niet overgeschreven te willen worden naar de nieuwe afdeling, zodat het aantal leden bij aanvang 108 bedroeg.

In de jaren 1972, 1973 en 1974 be-

droeg het aantal leden respectievelijk 134, 156 en 175. De nieuwe afdeling Amersfoort en omstreken bewees met deze ledengroei dat zij in een duidelijke behoefte voorzag. Het voorlopige bestuur is aangebleven tot de jaarvergadering van 2 mei 1973. Toen trad het gehele bestuur af. Met uitzondering van de heer Van der Neut werd iedereen herkozen. Mevrouw Duijser - Ouborg is als gewoon lid teruggekomen en in haar plaats is als penningmeester benoemd mevrouw G. van Zurk uit Amersfoort.

De nieuwe afdeling Amersfoort en omstreken is voortvarend van start gegaan met lezingen, contactmiddagen en andere activiteiten. In een sterk veranderende maatschappij bewijst ze tot op heden nog steeds haar nut. In 2004 is de afdeling Midden-Gelderland opgeheven. Een deel daarvan is bij de afdeling Amersfoort en omstreken gevoegd. Dat betekent dat nu de gehele west-

rand van de Veluwe, van Harderwijk tot en met Wageningen evenals het vroegere Eemland en de gemeenten op de Utrechtse Heuvelrug onder de afdeling Amersfoort en omstreken worden gerekend. Het aantal leden bedroeg in januari 2007, bij de oorspronkelijke publicatie van dit artikel, bijna 600. Sindsdien is het aantal leden geleidelijk gedaald. Per 31-10-2021 was het aantal leden van onze afdeling 252 plus 10 bijkomende inschrijvingen.

Op 11-04-1992 verscheen het eerste nummer van ons afdelingsblad. Tot die tijd werden de bijeenkomsten aangekondigd via convocaties die per post naar de leden werden verzonden. In 1992, 2020 en 2021 verscheen ons afdelingsblad tweemaal, in alle andere jaren driemaal. U leest thans in het 88^e nummer van ons afdelingsblad. Ondergetekende is vanaf het begin redactielid geweest.

Een chronologisch overzicht van onze lustrums:

jaar	aantal jaren bestaan	locatie jubileumviering	datum	thema jubileumnummer afdelingsblad
1991	20	Sint Aegtenkapel	14-12-1991	er was nog geen afdelingsblad
1996	25	Buytenplaats De Heiligenberg	14-12-1996	geen jubileumnummer
2001	30	Museum Nederlandse Cavalerie, Bernhardkazerne	14-12-2001	jubileumnummer zonder specifiek thema
2006	35	Museum Flehite	18-12-2006	alle bestuursleden op een rij
2011	40	Hofje 'Armen de Poth'	10-12-2011	mijn overgrootouder
2016	45	Kerkelijk Centrum de Brug	17-12-2016	een stukje familiegeschiedenis
2021	50	De Koningshof, Leusden, ging helaas vanwege de coronapandemie niet door	18-12-2021	een criminele voorouder

Alle bestuursleden op een rij

In verband met de privacy zijn van de nog levende (oud-)bestuursleden geen geboortedata opgenomen.

	naam	geboren	overleden	functie	van	tot
1	Evert Depenbrock	13-10-1915	09-05-2002	voorz.	1971	1988
2	John Broer	01-07-1933	12-04-2010	secr.	1971	1976
3	Juul Duijser-Ouborg	16-12-1909	12-05-1977	penn. lid	1971 1971	1973 1976
4	Jan van der Neut	02-08-1898	05-12-1993	lid	1971	1973
5	Adrianus Veenendaal	15-06-1911	18-03-1996	lid	1971	1976
6	Gijsberta van Zurk	14-09-1905	16-02-1996	penn.	1973	1982
7	John de Ronde	22-08-1910	20-01-1988	lid	1973	1978
8	Lia Vandebriel-Kat	1924	1999	lid	1973	1979
9	Wil Gommers	12-12-1926	16-01-2020	lid	1976	22-02-1995
10	Henk Maazen			lid	1976	1979
11	Eduard van Groenestein	1937	24-10-2018	secr. lid	1976 1976	1981 1986
12	Quirin van der Voort	31-07-1924	21-07-2011	lid	1979	1988
13	Frans Manche	26-12-1936	12-02-2005	voorz. secr. lid	1988 1981 1981	25-02-1997 1986 25-02-1997
14	Hans Grolle	1928	1998	lid	1981	1982
15	Andries Noorlander	20-07-1925	29-07-2004	penn.	1982	1990
16	Dick van Wageningen			lid	1983	1987
17	Bob Meeboer	19-08-1930	01-01-2015	secr.	1986	1991
18	Liene van der Heijden-Gupffert	05-08-1936	06-03-1992	lid	1986	24-02-1992
19	Hans Snellenberg			penn.	1990	1991
20	Dick Regtien	13-08-1931	14-02-2021	secr. lid	1991 1991	23-02-1999 19-04-2004
21	Karla Huisman			penn.	1991	24-02-1992
22	Thijs van Veen			penn.	24-02-1992	
23	Cas van der Kroon			lid	24-02-1992	18-04-2002
24	Joke Sickmann			lid	22-02-1995	15-04-2010
25	Willem van Maren			voorz.	23-02-1999	06-04-2017
26	Jan Roggenkamp			secr.	23-02-1999	18-04-2002
27	Pepie Rosbach			secr.	18-04-2002	19-04-2006
28	Hans Faber			lid	18-11-2004	16-11-2010
29	Cor van Rooij			lid	19-04-2006	15-09-2013
30	Peter van Zuylen			lid	16-11-2010	12-04-2016
31	Arie van Herk			secr.	16-04-2013	16-11-2017
32	Heimen Hooijer			lid	16-04-2015	04-07-2017
33	Marcel van de Krol			lid	17-11-2016	
34	Henk van de Streek			secr.	16-11-2017	23-11-2020
35	Peter Dijs			voorz.	06-04-2017	
36	Gerrie Overweel			secr.	12-10-2021	

Stel je voor

Mijn naam is **Wulf Hofland**. Ik ben gepensioneerd, daarvoor diverse beroepen. Het langst 25 jaar directeur van de Openbare Bibliotheek. Ik doe al heel lang aan geschiedenis en archeologie. Tussendoor stukjes genealogie opgepakt. Ik heb 35–40 jaar geleden de naam Hofland teruggezocht tot begin 1700. Ik onderzoek de naam Hofland, ik controleer mijn eerdere onderzoek en breid dit uit. Verder onderzoek ik de naam Boshuizen en zo mogelijk Van de Pijpekamp en Ham. Ik gebruik nog geen computergenealogieprogramma. Destijds deed ik onderzoek op papier, een pc was niet aan de orde. Ik ondervind nog geen problemen bij mijn onderzoek. Als je niets doet kom je ook geen problemen tegen.

Maar wat in het vat zit. . . Ik doe het onderzoek alleen voor mezelf en mijn naaste familie, bij een volgend boekje is het niet uitgesloten dat daarin iets komt. Ik ben nog geen onverwachte zaken tegengekomen.

De vraag *Over welke onderwerpen op genealogisch gebied zou u meer willen weten?* beantwoord ik met familieonderzoek op de eerste plaats. Afhankelijk van de resultaten kijken we verder, maar dat is eerst over jaren.

Dhr. Thijs van Veen hield me vele jaren op de hoogte van de activiteiten van de afdeling Amersfoort en omstreken. Nu ik meer tijd denk te krijgen heb ik me vanzelfsprekend bij jullie aangesloten.

*u heeft nog nooit een artikel geschreven?
Waarom zou een ander het wel kunnen en u niet?
Gewoon doen!*

N.B. dit jaar zal bij wijze van uitzondering het aprilnummer van ons afdelingsblad niet verschijnen.

Wij ontvangen uw kopij voor het volgende nummer graag vóór 1 augustus 2022.

Via nieuwsredacteur-aft@ngv.nl.

Inhoudsopgave

Van de redactie	1
Colofon	1
Lezingen & Activiteiten	2
Van uw voorzitter	4
Familieonderzoek een fascinerende hobby	5
Spionnen in de Republiek	8
Persoonsbewijzen en distributiestamkaarten uit de Tweede Wereldoorlog	9
Een tragische vergissing	12
De losse handjes van mijn opa	14
Het verhaal van Elisabeth	17
Kaatje Visser	19
Moord in Sint Laurens	20
Jan van der Kroef, van schipper tot boef	26
Een bruiloft met een staartje	28
Een “nuvere” schoonfamilie	31
Een trieste familiegeschiedenis, maar geen misdadiger of crimineel	34
Mijn opa een boef?	36
Het tragische levenseinde van Lucas Harms Croes	38
Gevilde schapen. Een onderzoek naar criminele daden	40
17 mei 1569 Asperen, wederdoper Dirk Willems sterft de marteldood	43
De voorgeschiedenis en oprichting van de NGV-afdeling Amersfoort en omstreken	44
Stel je voor	48

